

Dönüşen Kentlerde Çingene Olmak: İzmit Örneği

Örgen Uğurlu, Kocaeli Üniversitesi İİBF, e-posta: orgen.ugurlu@kocaeli.edu.tr.

Özet

Kentsel dönüşüm projeleri, yoksulluk ve çöküntü alanlarını ortadan kaldırmak, seçilen kentsel bölgeleri daha çağdaş, daha güvenli hâle getirmek ve konut açığını kapatmak gereklilerine dayandırılmaktadır. Söz konusu alanların eski sakinlerinin uzaklaştırılıp yeni rant alanlarına dönüştürülmesi, bu alanların orta ve üst gelir gruplarına aktarılması biçiminde işlemektedir. Böylelikle kapitalist birikim sistemi içinde tutunamayanlar, düzenli ve güvenceli işi ve buna bağlı olarak da geliri olmayanlar formel kentsel alanın dışına itilmektedir.

Neoliberal politikaların mekândaki izdüşümüyle dönüşüm yaşayan kentlerde dönüşüm salt konutlarla başlayıp sonlanmamakta, emeğin üretiminden ulaşımı, eğitim olanaklarından mekânın cinsiyetine kadar farklı ancak birbiriyle etkileşimli dönüşümler yaşanmaktadır. Bu dönüşen dünyanın yeni yapısı kentin egemen gruplarının beklenilerini ve isteklerini karşılayacak şekilde biçimlenirken bir takım kentsel unsurlar kentin istenmeyen yüzleri olarak yenilenmeye, dönüştürülmemekte ya da kentsel mekândaki varlığına son verilmektedir. Kentin mekânsal dönüşümü kadar sosyal dönüşümünde de yansımalarını bulan bu tutum, kendiyle uzlaşmayan, uyumlaşmayanları dışlamakta, ötekileştirmektedir.

Bu şekilde yürütülmekte olan kentsel dönüşüm süreci, toplumu birörnekleştirme çabalarının mekâna yansıyan hâli olarak görülebilir. Birörnekleştirme sürecinde yitirilenler mekânla sınırlı kalmamakta, kültürel birikim de yenilenen mekânın sınırlarında eritmektedir. Geleneksel kültüre ait olmayan kalıpların dayatılmasıyla başlatılan bu dönüşümde, öncelikle çöküntü alanları diye tanımlanan alanlarda yaşayan "ötekiler" toplumsal yapının dışına çıkartılmaktadır. Bu dışa çıkartma işlemi, toplumsal tabakalaşmanın en alt sınıflarından ve hatta öncelikle tabakalaşma dışı, sistemle bütünsüz yaşamayı reddeden gruplardan başlatılmaktadır.

Kocaeli'deki kentsel dönüşüm uygulamaları da bu kurgudan farklı yürütülmeyip burada da ilk olarak gecekondu alanları yıkılmış ve pek çok başka kente olduğu gibi, ilk yerinden edilenler Çingeneler olmuştur. Bu çalışmada, Kocaeli ilinde sürdürülmekte olan kentsel dönüşüm projeleri ile yerinden edilen ve edilecek olan, kayıt dışı ekonomide tanımlanan marjinal işlere sahip Çingene nüfusunun gerek kent içindeki var oluşları, kimlik kurma ve koruma halleri, öteki tarafından konumlandırılışları, sosyo-ekonomik yapıları ve beklenileri, yerinden edilme

süreçleri, gerekse ekonomik gelir düzeylerine ve kimliklerine bağlı olarak yeniden yerleşme koşulları, iki yıla yakın bir süre için İzmit ilçesinde sürdürülen alan çalışmasının bulguları ışığında tartışılmıştır.

Çalışma, Çingene nüfusunun yoğun olduğu dört mahallede gerçekleştirilmiştir. Bu mahallelerden ikisi kentsel dönüşüm projesi kapsamına alınmış ve yıkımlar iki yılı aşkın bir süre önce başlamıştır. Diğer iki mahallede ise henüz bir yıkım yoktur ancak buralar da dönüşüm projesi içinde değerlendirilmeye alınacaktır. Yoksul ve çok yoksul kesimler olarak tanımlanabilecek mahallelerde yapılan görüşmelere göre, mahallelilerin genelinde kendilerine etnik ayrımcılık yapıldığı, toplumun en altındaki kesim olarak görüldükleri, ülkenin asıl vatandaşları olarak kabul edilmekleri, bir anlamda geri kalanlar tarafından dışlandıkları düşüncesi hâkimdir. Çingeneler arasında işsizliğin yaygın olmasının ve eğitim düzeyinin düşük kalmasının nedeni olarak da bu durum gösterilmektedir. Mahalle sakinlerinin düşük eğitim düzeylerine koşut olarak nitelikli işlerde çalışma olanakları da pek bulunmamaktadır. Marjinal olarak da tanımlanan niteliksiz işlerde istihdam edilmeleri, gelir düzeylerinin düşük ve güvencesiz olması sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik koşulları daha sağlıklı ya da yasal konutlarda yaşamalarını engellediği gibi, ekonomik yetersizlikleri ile çocuklarına da nitelikli ve sürekli bir eğitim sunamamaktadırlar.

Anahtar Sözcükler: Kentsel dönüşüm, yerinden edilme, dışlanması, etnik ayırım, İzmit çingeneleri.

Being A Gipsy in Transforming Cities: The İzmit Case

Abstract

Based on the grounds of eliminating poverty and blighted areas, making selected urban areas more secure and more modern, and meeting housing-shortage, urban transformation projects operate in practice as a conversion of urban areas into new areas of rent by removing their former inhabitants and transferring of those areas to the middle and upper income groups. Thereby, losers of the capitalist accumulation system with no regular and secure work and subsequently income, drop out of the formal urban area.

Transformation of urban areas, a reflection of neoliberal policies in space, is not only limited to housing, but also related to a wide range of issues from production of labor to transportation, from the possibilities of education to the gender of spaces. While the new structure of this changing world takes shape in a way that meets the expectations and aspirations of the dominant groups of the cities, some urban elements are renewed, transformed, or given an end in the urban spaces as the unwanted side of city. It reflects the social

transformation of city as well as the spatial transformation and it excludes those uncompromising and dissonant sectors of society.

This process of urban transformation can be seen as a spatial reflection of social uniformization efforts. In that process of uniformization, the losses are not limited to the space; cultural heritage erodes in the boundaries of the renewed space as well. Starting with the imposition of the non-traditional cultural patterns, "the others", those living in the areas identified as blighted areas, are firstly excluded from the social structure. This operation of exclusion is started from the groups of the lowest classes of social stratification, and even primarily from those out-of-the-strata groups, who refused to live as integrated into the system.

Kocaeli province presents no different case from the general application of urban transformation; the first demolished areas are the slum areas, and the first displaced persons are, as in many other cities, Gypsies. In the light of the findings of the research carried out in Izmit town of Kocaeli for a period of two years, this study discusses the condition of the Gypsy population who work in marginal sectors defined in the informal economy and who are displaced or will be displaced by the ongoing urban transformation projects in the province, namely their way of existence in the city, their states of establishing and maintaining their identities, their identification by the others, their socio-economic positions and expectations, and their displacement process on the one hand, and their re-settlement conditions depending on economic income level and their identity on the other.

The research was carried out in the four neighborhoods where Gypsy population is concentrated. Two of these neighborhoods were included urban transformation project and the destruction began more than a period of two years ago. The other two neighborhoods were still not subjected to destruction, but are planned to be included in the project. According to interviews performed in these poor or very poor neighborhoods, the residents believe by and large that they are subjected to ethnic discrimination, regarded as the subordinates of the society, not considered as the genuine citizens of the country, and in a sense, excluded by the rest. This situation of theirs is also claimed as the reason of the widespread unemployment and low education level among them. In parallel with low educational level, they have no much opportunity for qualified works. Marginal unskilled jobs results in lower income levels and precarious conditions for them. Their economic situation inhibits to live in legal and healthier housing conditions and to provide with their children a well-qualified and continuing education.

Keywords: Urban transformation, displacement, marginalizing, ethnic discrimination, Izmit gypsies.

Giriş

Uluslararası devlet yapısında ve bu yapıyı oluşturan/bütünleyen ideolojilerinin egemenliğinde kutuplaşan dünya, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 'yeni dünya düzeni' olarak da anılan sürece geçmiştir. Bu yeni düzen, pek çok kaynakta küreselleşme olarak anılsa da küreselleşme olgusunun izlerine iki kutuplu dünya sisteminden önce, kapitalizmin tarihi içinde de rastlanmaktadır (Harvey, 2011: 75). Yeni dünya düzeni ile yaşanan bu yeni akım küreselleşmenin tarih boyunca yaşananlardan farkı, dünyanın tamamını neoliberal politikaların egemenliğine alması, neoliberal kapitalizmin doğusudur denilebilir. Neoliberal politikalar ekseninde insan hakları, liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi anlayışıyla işleyen bu süreçte siyasal, ekonomik ve kültürel üogleme, yerküreyi tamamen etkisi altına almaktadır. Akdemir'in de vurguladığı üzere, siyasal boyutu ile ABD'nin liderliğini, ekonomik boyutuyla çokuluslu sermayenin etkisini hissetiren küreselleşme sürecinin kültürel ayağında ise evrensellik ve yerelik aynı anda sunulmakta ve bu dövizden doğan tek düz bir tüketim kültürü öne çıkmaktadır. Küreselleşmenin öncüsü olan toplumlar bu kültüre kendilerinin kabul göreceği bir ortamı hazırladığı için olumlu yaklaşmaktadır. Asıl sorun, bunların dışında kalan toplumların kendini kabul ettirmek amacıyla yeniden kimlik arayışı içerisinde girmeleriyle ortaya çıkmaktadır (Akdemir, 2010:1).

Günümüzde sermayenin küreselleşmesi, yani küresel ölçekte yayılması ya da dolaşması önündeki tüm engeller bölgesel ya da uluslararası anlaşmalarla kaldırılırken özellikle niteliksiz işgünün temsili olan nüfusun küresel ölçekte yayılması ya da dolaşması istenmeyen bir durumdur (Erbaş, 2002: 176). Küreselleşme aslında kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır ve bu çabada kapitalizm, tüm uzamsal engelleri ortadan kaldırma yolunda ilerlemektedir. Bunu da Harvey'in belirttiği gibi (2011: 81), kendi birikim sürecinin belirli bir tarihsel alandaki dinamiklerine uygun olan bir coğrafya üretmekle gerçekleştirir. Daha sonra kendini kendinden üretme yolu olarak bu coğrafayı yıkıp yeniden inşa eder. Bu yeniden inşa sürecinin bir uygulaması olarak karşımıza çıkan kentsel dönüşüm planları, aslında küreselleşme olgusunun peşinden getirdiği finansal bunalımlara bir çözüm niteliği taşımakta, bunalım inşaat sektörü üzerinden çözülmeye çalışılmaktadır. Küreselleşme sonucu sermayenin belli kentlerde ve belli alanlarda yoğunlaşması, bir yıyla varsıl ile yoksul arasındaki ayrimı derinleştirirken fiziksel mekândaysa arsa değerlerini farklılaştırmaktadır. Eskiye oranla değer kazanan ya da yeni kullanım biçiminin

sermayenin beklentilerini daha çok karşılayacağı bu arsa/alanlardaki mülkiyet ve kullanma hakkının devlet karışmasıyla el değiştirmesi, kentsel dönüşümün temellerini oluşturmaktadır. Ranti yükselen alanların eski kullanıcıları uzaklaştırılıp bu alanlar yeni orta ve üst gelir gruplarına aktarılmaktadır. Konut alanlarının yeniden konut alanı olarak tasarllanması şeklinde ilerleyen süreç, her ne kadar Türkiye'de kentsel dönüşüm olarak adlandırılsa da, literatürde karşımıza kentsel yenileme tanımıyla çıkmaktadır.¹

Kentsel dönüşüm süreci, toplumu birörnekleştirme çabalarının mekâna yansıyan boyutu olarak görülebilir. Birörnekleştirme çabasıyla yitirilenler mekânlı sınırlı kalmamakta, kültürel birikim de yenilenen mekân ile birlikte eritmektedir. Geleneksel kültüre ait olmayan kalıpların dayatılmasıyla başlatılan bu dönüşümde, öncelikle çöküntü alanları diye tanımlanan alanlarda yaşayan “ötekiler”, toplumsal yapının dışına çıkartılmaktadır. Bu dışa çıkartma işlemi, toplumsal tabakaların en alt sınıflarından ve sistemle bütünsüz yaşamayı reddeden gruplardan başlatılmaktadır.

Derek S. Hyra (2012), “Geçmişten Bugüne Yeni Kentsel Yenilemenin Karşılaştırarak Kavramsallaştırılması” (*Conceptualizing the New Urban Renewal Comparing the Past to the Present*) başlıklı makalesinde, Amerika'nın büyük kentlerinde gerçekleştirilen kentsel yenileme uygulamalarının yönünün ırk ve sınıf etkileşimi ile açıklanabileceğini ve bu etkileşimle yerinden edilen alt gelir gruplarının kent çeperinde yeni yoksulluk alanları oluşturduğunu belirtmektedir.

Cardoso ve Faletto (Aktaran: Keyman, 2002: 39), yapısalçı yaklaşımları ile küreselleşmeyi “bağımlı kapitalist gelişmenin çeşitlilik içindeki birligi” olarak tanımlamaktadırlar. Bu çeşitlilik içindeki birek, devlet ve üretimin zaman/mekân içindeki karşılıklı etkileşimlerini açıklamak için kullanılabileceği gibi, Batı modernitesinin farklılıklarını ötekileştirme/dışlama girişimini niteleyen oryantalistçe ilişkilendirilebilir (Keyman, 2002: 56-57). Bu farklılıklar ötekileştirme girişimi, Avrupa devletlerinin II. Dünya Savaşı'nda Yahudilerle birlikte Çingenelere de toplama kamplarında soykırım uygulamalarına kadar varmıştır. Aynı Avrupa devletlerinin Çingeneleri toplumdan dışlayıcı tutumunun farklı bir boyutu Fransa ve İtalya'nın, Avrupa Birliği'nin 2004 tarihli Serbest Dolaşım Direktifi'ne karşın Çingeneleri sınır dışı etmesi sürecinde de yaşanmıştır. Çingenelerin ötekileştirmeleri bu iki ülkeyle de sınırlı değildir. Çekoslovakya'nın Soğuk Savaş öncesi Çingenelere yönelik uyguladığı asimilasyon politikasının (Bancroft, 1999) bir benzeri Romanya ve Bulgaristan'da da kendisini göstermektedir (Ladanyi ve Szelenyi, 2001). Türkiye'de ise Roman Açılımı ile neredeyse eşzamanlı olarak Manisa'nın Selendi'de yaşanan tecrit ve Amasya'da Çingenelerin kent merkezine girişlerinin engellenmesi (*Cumhuriyet Dergi*,

29 Ağustos 2010) bu etnik grubun, küreselleşmenin yukarıda tanımlanan dinamikleriyle koşutluk içinde, dünyanın pek çok yerinde, sistemin istenmeyen unsurları olarak yaşadığı dışlanma ve ötekileştirilmenin birer kanıtı niteligidir.

“Roman Açılimı” adı altında Türkiye’de uygulanmaya başlanan politikaların bu kültürü tanımak ve yaşatmak yolunda mı kurgulandığı, yoksa “çeşitlilik içindeki birlik” sağlanması için farklılıklar yok edecek bir nüfus ve kültür asimilasyonu mu olduğu tartışmalı bir konudur. Benzer bir tartışma, toplumun tüm unsurlarını birörnekleştirme çabasına hizmet ettiği algısını yaratan bu politikaların, gösterilen yüzünün dışında, sonuna “açılım” sözcüğü getirilen kesimlerden bir oy alma hamlesi mi olduğu sorusunun altında da yattmaktadır.² Bu tartışmaların ötesinde bir gerçeklik olarak Çingenelerin toplumdan dışlanması bir başka boyutu da kentsel dönüşüm süreçlerinde yaşanmaktadır.

Türkiye’de 2000’ler sonrasında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamaları, afete de açık olan yoksulluk ve çöküntü alanlarını ortadan kaldırmak; seçilen kentsel bölgeleri daha çağdaş, daha güvenli hâle getirmek; üretim mekânlarını işler kılmak ve konut açığını kapatmak gibi gerekçelere dayandırılmıştır. Bu dayanağa karşın uygulamaların gelişimine ve gerçekleştirilmelerine bakıldığından küreselleşmenin iki etkisinin bir arada yaşandığı bir süreç olarak işlediği görülmektedir: Bir yanda küresel ekonomik kriz, inşaat sektörünün canlandırılmasıyla aşılmak istenmekte, öte yandan küresel ekonomi, kendi kurallarına uygun hareket edebileceği küresel kentler/dünya kentleri arayışına girmektedir. Bu ikili beklentinin karşılanması için de yerel yönetimler, merkezi politikalara uygun olarak kentsel dönüşüm projeleri adı altında eyleme geçmektedir.

Genelde kentsel dönüşüme yönelik en yaygın uygulama, kent merkezlerinde ve yakın çevresinde bulunan gecekondu alanlarının yıkılması, orta ve üst gelir grupları için yeniden yapılarak kente kazandırılması, eski sahiplerinin de yerinden edilmesi şeklindedir. Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamalarındaki kimi örneklerde (İstanbul’da Sulukule, Kuştepe ve Sarıgöl; Ankara’da Çinçin; İzmir’de Ege; Bursa’da Kamberler; Yalova’da Bağlarbaşı mahalle ve semtleri gibi) Çingenelerin yaşadığı gecekondular yıkılarak kentsel rantı yüksek olan bu yerler, orta ve üst sınıfın yeni konut alanları olarak hazırlanmaktadır. Kentsel dönüşümden ziyade bir yenilenme niteliği taşıyan bu uygulamaların pek çok ilde Çingenelerin yaşadığı mahalleleri öncelikli olarak kapsamına alınmasının temelinde, bu etnik grubun kentin istenmeyen unsurları olarak görülmesinin ve kentsel mekânları bu gruptardan arındırmanın kentin orta ve üst gelir gruplarında göreceli olarak meşru algılanmasının yattığı ileri sürülebilir.

Ne var ki, kentin istenmeyen unsurları olarak görülen bu insanlara dönük dışlama ön yargılarla, Çingeneleri tanımaktan ya da onlarla toplumsal bir ilişkiyi deneyimlemekten çok, bu gruplara ait olsun ya da olmasın, kondurulmuş tanımlamalar, söylenceler, duyular üstünden bir Çingene imgesi yaratılarak oluşmaktadır. Bu temelsiz imge ile ona bindirilen anlamlandırmalar gerçeklik olarak kabul edilmekte, yaratılan olumsuz algı kendini kendinden, biraz da yazılı ve görsel basının, edebiyat ve sinemanın da pekiştirmesiyle³ yeniden üretmektedir.

Bu çalışmada Çingenelere dönük ekonomik, etnik ve kültürel açıdan dışlayıcı tutumun olgusal örnekleri kentsel dönüşüm çalışmaları ekseninde, Kocaeli ilinin İzmit ilçesi ölçüğinde ele alınacaktır. Bu nedenle araştırmmanın odağında, İzmit'te yaşayan, daha çok kayıt dışı ekonomide yer alan işlerde çalışan Çingene nüfusu yer almaktadır. Buradaki amaç, toplumsal bir ötekileşme durumunun mekândaki izdüşümünün irdelenmesiyle bir toplumsal kümenin sorunlarının ve duyarlılıklarının ortaya konulmasıdır.

Öngörülen amaca uygun olarak çalışmada Çingenelerin kökenine kısaca değinildikten sonra neden Roman değil de Çingenetanımlamasının kullanıldığına, onların gözünden Roman ya da Çingene olmanın karşılığına, yaşamın her alanında karşılara çıkan ayrımcılığa uğrama ve ötekileştirilmelerine ilişkin örnekler verilerek açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Kentsel dönüşüm uygulamalarında yaşadıkları yerinden edilme süreçleri, barınma sorunlarının giderilmesine dönük bekentileri ve bu konuda kamu eliyle yürütülen projeler, dört ayrı mahallede yapılan alan çalışmasının bulgularıyla işlenecektir.

Çalışma sırasında ilk görüşmeler 2010 yılı Haziran ayında başlamış, 2012 yılının Mart ayına kadar, ikiyla yakın bir zaman diliminde, dört mahallede, 36 haneyi kapsayan görüşmeler gerçekleştirılmıştır.⁴ Hane halkını temsil 16'sı kadın, 20'si erkek olan görüşmecilerle gerçekleştirilen ve ayrıntıları alan çalışması ve bulgular başlığında sunulacak olan çalışma, yarı yapılandırılmış, açık uçlu soru tekniği ile yürütülmüştür. Ayrıca iki dernek başkanı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Nitel ve nicel araştırma tekniklerinin bir arada kullanıldığı çalışmada alandan elde edilen bulgular, ortak ve farklı örüntüler çevresinde kodlanmış, ayrıca alanda çekilen fotoğraflar ve yerel gazetelerde yer alan haberlerle desteklenerek sunulmuştur.

Çingene'nin Kökeninde Roman'ın Varlığı

Çingenelerin kökenine ilişkin pek çok çalışmada ortaklaşan nokta, Hindistan'dan başladığı düşünülen göçün, farklı dalgalarla 5. ve 10. yüzyıllar arasında gerçekleştiği yönündedir (Kolukırık, 2009:110; Arayıcı, 2008: 24-26). Bu göç

kollarından birinin İran üzerinden Anadolu'ya girdiği, diğer bir kolun Kafkasları aşarak Rusya üzerinden Avrupa'ya ulaştığı ve bir kolun da Mısır üzerinden yine Anadolu'ya ve Avrupa'ya ulaştığı düşünülmektedir (Marushia kova ve Popov, 2006). Çingenelerin yaşadıkları bölgelerdeki adlandırımlarına bakıldığından İran üzerinden gelen *Atsinganoï*'lerin Tsingani, Zingari, Chingeni gibi adlarla anıldıkları; Mısır'dan göç edenlerin ise *Kopt* halkından olan anlamında Anadolu'da Kipti, Avrupa'da da *Egyptian* (Mısırlı) kelimesinden türetilen *Gypsy* adını aldıkları görülmektedir (Marushia kova ve Popov, 2006; Kolukirk, 2009: 140-141).

Çingenelerin Mısır'dan yayılmalarıyla her yıl, 5 Mayıs'a bağlayan gece düzenledikleri Kakava şenliklerinin kökeni arasında da bir bağlantı bulunmaktadır. Çeşitli araştırmalara göre inanç içerikli eski bir halk kültürü olan Kakava, Mısır ve Ön Asya kökenlidir. Çingenelerin mitolojisi ve inancına göre Kakava, Eski Mısır'da Tanrı-Kral Firavun'un Kopt halkı (Kiptiler) ile birlikte yaşayan, kökeni başka bir halka (İsrailoğulları olsa gerek) zulüm etmesi ve zulüm görenlerin mucizevî biçimde kaçmasıyla başlar. Onları izleyen Firavun'un ordusunun askerleriye sularda boğulup ölürlər. Kalanlar bir kurtarıcının gelip kendilerini kurtaracağına inanırlar. Çünkü kurtarıcı ölümsüzdür. Kurtarma günü 6 Mayıs olarak kabul edilir ve her yıl o gün, Çingeneler akarsu başlarına inerek mucizevî günün anısına sulara girer, ritüeller eşliğinde eğlenirler. Zaman içinde Türklerin Anadolu'ya gelip Çingenelerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra bu "Bahar Ayını"ne İslami bir motif olan Hızır (Hıdır)- İlyas buluşması eklenir ve Hıdrellez adını alır (Alpman, 2004:40-41).

Burada anlatılan mucizevî olay, Musa Peygamber'in asası ile Kızıldeniz'i ikiye ayırarak İsrailoğullarını Firavunun zulmünden kurtarış hikâyesi ise -ki bu alandaki literatürde Çingenelerin göçünün Musa'nın önderliğindeki İsrail oğullarının göçüyle karıştırıldığı yönünde yorumlara da rastlanmaktadır (Kenrick, 2006: 19), Çingenelerin Hindistan'dan Mısır'a 5. yüzyıldan çok daha önce göç etmiş olmaları gereklidir. Bir diğer olasılık ise karışıkları toplumların inanç yapısına kolaylıkla geçtikleri bilinen Çingenelerin bu tür ritüelleri içselleştirmeleri ile vatan edindikleri topraklarda kendilerinden yüzlerce yıl önce yaşanan olayları/ efsaneleri, kendi kültürlerine mal etmiş, sahiplenmiş olmalarıdır.

Hindistan'dan ilk ayrılışları hangi dönemde başlamış olursa olsun, Türkiye'deki Çingenelerin geniş bir bölümünün kökeni, Bizans döneminde yaşamış *Atsinganoï* ya da *Athinganoï* adı verilen gruplara dayanırmaktadır (Marsh, 2008a: 5). *Atsinganoï*'lerin büyüğülük ve falcılıkla anılan, kabalistik ritüeller, astroloji ve Hıristiyan dualizminin değişik biçimlerini ibadet olarak benimsemiş ve şimdiki Eskişehir civarında yaşamış Frigyalılardan oluşan bir grup oldukları

düşünülmektedir (Marsh, 2008a: 5). Anadolu'da Osmanlı Devleti'nin 14. ve 15. yüzyıllarda yaptığı fetihlerle Çingeneler, Osmanlı bünyesine katılmıştır. O dönemlerde de ağırlıklı olarak demircilik ve kalaycılık yapan Çingenelerin tarım ile de uğraşanları bulunmasına karşın, Müslüman olsun ya da olmasın, yalnızca gayrimüslimleri kapsayan zımni statüsünde vergi ödememişlerdir (Marsh, 2008a: 11-12). Trakya bölgesinde, Çingene Sancağı (*Livâ-i Çingâne*) içinde yaşayan Çingeneler, zaman zaman ordu gereksinimlerinin karşılanması ve imar işlerinde çalışmışlardır (Kolukırık, 2009: 114). Trakya ve Balkanlarda yaşayan geniş bir Çingene nüfusu, Cumhuriyetin kurulmasının ardından Yunanistan'la yapılan 1923 tarihli nüfus mübadelesi anlaşması sonucunda Türkiye'ye gelmiştir (Kolukırık, 2009: 114). Ne var ki, o dönemde Balkan ülkeleri üzerinden Türkiye'ye gelen nüfus genel olarak "muhacir" olarak tanımlanırken 14 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe giren 2510 sayılı İskân Kanunu'nun 4. maddesi "A: Türk kültürüne bağlı olmaya [a]yanlar, B: Anarşistler, C: Casuslar, Ç: Göçebe ç[Ç] ingeneler, D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar" hükmünü getirmektedir. Aynı yasanın 6. Maddesinde ise "göçebe ve gezgin Çingenelerin" İçişleri Bakanlığı'nın mütalaası alınarak Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'ncı uygun görülecek yerlerde yerleştirilmesi şart koşulmaktadır. Göçebe Çingeneleri muhacir statüsünde dahi kabul etmeyen ve göçebeliklerini bir tehdit unsuru olarak gören bu yasa maddeleri, 26 Eylül 2006 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 48. maddesi gereği yürürlükten kaldırılmıştır.

Günümüzde Türkiye'deki Çingene nüfusu, üç ana dilsel grup olan Romanlar, Domlar ve Lomlardan oluşmakta ve Göçebeler/Gezginler olarak nitelenebilecek bir grubun da bulunduğu varsayılmaktadır. Her biri farklı bir kültürü yaşatmakta ve bir kısmı süpürgecilik, elekçilik, sepetçilik, kalaycılık gibi yitirilmeye yüz tutmuş geleneksel meslek ve zanaatları sürdürmektedir. Dilsel farklılıklar, Türkiye'deki Çingene gruplarının ne derece çeşitli olduklarını göstermektedir. Bu grupların kökenleri Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'ya dayanır. Domlar, Süryani ve İran Çingenelerinin bir koludur (Fraser, 2005: 31) ve Türkiye'nin güney ve doğu bölgelerinde yaşarlar. Pek çoğu göçbedir. Kültürel olarak Kürt nüfusa yakındırlar fakat Kurtler tarafından dışlanılmışlardır (Marsh, 2008b: 22). Ermeni Çingenesi oldukları öne sürülen (Fraser, 2005: 31) Lomlar ise kuzeydoğu ve Karadeniz bölgesinde küçük topluluklar halinde yaşamakta ve "poşa" olarak adlandırılmaktadırlar. Çoğunluğu yerleşiktir ve tarımla uğraşırlar (Marsh, 2008b: 23). Lom gruplar dil bakımından Romanlardan ve Domlardan ayrılsalar da Romanlarla bağları daha yakındır (Voskanian, 2003). Geygelliler ve diğer gezgin gruplar, "yörük" olarak adlandırılan Çingene gruplarıdır. Yerleşik hayatı geçenlerin çoğunluğu Aleviliği benimseyerek, Çingeneliği reddetmiştir. Diğer

Çingenelerin gruplarının mensupları genelde bu gruptakilerle evlenmez (Marsh, 2008b: 23). Romlar ise genel olarak Balkanlar üzerinden doğu yönünde Trakya ve Batı Anadolu'ya, batı yönünde ise Avrupa'ya yayılmış bir koldur (Marsh, 2008a).

Çingenelerin kökenine ilişkin bir diğer kuram ise John Simpson tarafından öne sürülen "Dom kuramı"dır. Bu kurama göre Çingeneler, Dom adıyla bilinen kasttan gelen bir topluluktur ve Hindistan'dan ayrılarak Ortadoğu, İran ve Akdeniz boyunca yayılmıştır. Bu topluluklardan Ermenistan'a geçen grubun adının ilk harfi olan "D", Ermenice'nin de etkisiyle "L"ye dönüşmüştür. Geri kalanlar ise Avrupa'ya geçmişler ve "D" harfi burada "R" halini almıştır. Ortadoğu'da yerleşip kalanlara Dom adını kullanmayı bugüne kadar sürdürmüşlerdir (Kenrick, 2006: 20).

Tarih boyunca, bu halkların tümüne birden Anadolu coğrafyasında Çingenelerin denilirken ötekileştirme, toplumsal soyutlama yönündeki tüm olumsuz söylem ve uygulamalar da (efsaneler, deyimler, yasalarda yer alan kısıtlamalar vb.) bu sözcük üzerinden yapılmıştır. Roman sözcüğünün Çingeneye yerine kullanılmasının ardından da bu durum bulunmakta, bir anlamda Çingeneye sözcüğünün beraberinde getirdiği olumsuz nitelemelerden kaçınılmak istenmektedir. Çingeneye sözcüğünün kullanımında ısrar edenlerse tarih boyunca Çingeneler olarak anıldıklarını belirtmekte, tarihsel ve kültürel birliği vurgulamak için bu adın kullanımını savunmaktadır (Kolukırık, 2009: 111).

Ali Mezarcioğlu ise Çingeneye sözcüğünü daha geniş ve kapsamlı bir sosyal yapıyı tanımlamakta kullanmaktadır. Ona göre Çingeneler, göçeve zanaatçı ataların çocuklarıdır. Esmer Çingeneler kadar beyaz tenli ya da sarışın Çingeneler de vardır. Farklı ırklara mensup, farklı diller konuşan Çingeneye grupları da vardır. Ama tüm Çingenelerin ortak özelliği atalarının binlerce yıl boyunca göçeve zanaatçılıkla geçinmiş olmalarıdır.

Tarihin en eski zamanlarından beri kimi insan grupları; tarım veya hayvancılıkla geçinmişlerdir. Çingeneler ise, diğer toplumlar gibi hayvan sürülerine ve geniş topraklara sahip olmadığından göçeve zanaatçılıktan başka bir geçim imkânı bulamamışlardır. Göçeve zanaatçılıkla yaşamalarını sürdürmüşlerdir. Çingenelerin ataları; sepet, elek, metal eşya, kalay gibi ürün ve hizmetleri meydana getirerek bunları tarım ve hayvancılıkla geçinen diğer toplumlara satmışlardır. Aslında Çingenelerle Çingeneye olmayanları birbirinden ayıran yegâne fark budur. (Mezarcioğlu, 2010: 12-13)

Göründüğü üzere, bir yanda Çingene sözcüğü geniş kesimleri kapsayan bir boyuta taşınırken bir yanda oluşturduğu olumsuz çağrımlar nedeniyle kullanılmamaya çalışılmaktadır. Örneğin, 1978 yılında düzenlenen İkinci Dünya Çingene Konferansı'nda “Uluslararası Çingene Komitesi”nin adı “Uluslararası Roma Birliği” olarak değiştirilmiştir. Komite, araştırmaları standartlaştırma, çok sayıda adlandırma ve politik olarak yanlış kabul ettikleri Çingene sözcüğü yerine, dünyaya yayılmış tüm Çingeneleri adlandırmak için “Roma” adının kullanılmasını önermiştir. Roma sözcüğünün kökü, Sanskritçe'deki Rom sözcüğünden gelmekte ve “erkek insan”, “adam” anlamlarını taşımaktadır. Bu görüşü destekleyenlere göre Gypsy (Çingene) adı Gaco'ların, yani Çingene olmayanların onlara taktiği bir addır (Kolukırık, 2005).

Ancak, bu alanda yürütülen pek çok çalışmada da kabul edildiği üzere, “Roman” sözcüğü kendi dillerinde bile ait oldukları etnik topluluklarını simgelememektedir. Ayrıca tarihsel kaynaklarda “Çingene” olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar kendilerine Roman deseler de bu sözcük, kolektif bilinçte yer edinmiş olan “Çingene” sözcüğünü çağrıştırmaktadır ve halk arasında yoğun olarak paralel kullanımlarına rastlanmaktadır (Demirvuran, 2007: 82). Ayrıca Çingene sözcüğü yerine Roman sözcüğünün kullanılmasının ardından çağrıştırdığı olumsuz tanımlamalar ve benzetmeler varsa, bir süre sonra Roman sözcüğünün de toplumda aynı algıları yaratmayacağı bir güvencesi yoktur. Çingenelere Roman demek adeta bir tür örtmecidir.

Kerim Demirci, “Örtmece (*Euphemism*) Kavramı Üzerine” başlıklı makalesinde örtmeceyi “utandırıcı veya zor durumda bırakıcı olacağı düşünülen ifadelerin yerine kullanılan zararsız ifade” diye adlandırmakta ve “anlam değişmediği halde algılamayı değiştirmeye yönelik bir anlatım tarzı” (1977: 22) olarak tanımladığı örtmecenin topluluklarla ve ırklarla ilgili olanına da Çingene yerine Roman sözcüğünün kullanılmasını örnek göstermektedir (1977: 28). Böyle bir örtmecenin varlığı araştırmalara örnek oluşturuyorsa o halde, tartışıması gereken Çingene sözcüğü değil bu sözcük üstüne bindirilen tanımlar, dayanaksız anlatılar, kısaca toplumun bu halka ilişkin algısı olmalıdır. Tüm bu nedenlerden dolayı, hem tarihsel ve toplumsal birliğin sağlanması hem de bu sözcüğü duymaya her kesimin tahammülünün artırılması amacıyla çalışmada “Çingene” sözcüğünün kullanım yolu seçilmiştir.

Bu seçimi güçlendiren bir nokta da, araştırma yapılan alandaki Çingenelerin bir bölümünün başta kendilerini Roman olarak tanımlarken Çingene sözcüğünün toplumdaki tüm olumsuz çağrımlarından arındırılmış bir şekilde araştırmacı tarafından kullanıldığını fark ettiklerinde, ötekileştirilmediklerini anladıklarında, Çingene sözcüğünü kullanmaya geçmeleri olmuştur. Bu söylem geçisiyle

kendilerine Çingene derler ancak, Gacoların (Çingene olmayanların) dayanaksız suçlamalarından da şikayetçidirler:

Dolmuşta biri çocuğuna sus yoksa seni Çingene'ye veririm dedi. Döndüm, Çingene sana ne yaptı dedim. Acaba bizim temizliğimiz onlarda var mı, tertipliliğimiz? Bizim çocuklarımız tertemiz giyinir, eskidir ama temizdir. Hem Çingene pisse niye eve temizliğe Çingene karısı istiyorsun? Madem pis?.. Onlarda hırsızı, ugursuz yok mu? Esrarcısı? Bir tek bizim millette mi var? Beş parmağın beşi bir olmaz. (Kadın, yaşı 23, Serdar Mah., 03.10.2010)

Çocukları Çingenelerle korkutuyorlar, seni Çingene'ye veririz diye. Çingene'de zaten bir dünya çocuk var, seninkini almaya hacet kalmaz, ne yapsın seninkini? (Kadın, yaşı bilinmiyor, Serdar Mah., 03.10.2010)

Kimileri olumsuz anlamlandırmalardan arınmış bir Çingene sözcüğü ile kendilerini tanımlamayı kabul ederken kimileri ise Roman sözcüğüne tümden karşı çıkmaktadır. Kimileriyse Çingene demek ayıp diye Roman denilmesine isyan etmektedir:

Hocam, bu saplantı... Kafamızın içindeki bir saplantı... Ben böyle bir şeyin olacağını asla ve asla kabul etmiyorum. Hani tarihte Hz. İbrahim ateşe atıldığından odunlar tutuşmamış, Çin ve Gen adında iki kardeş birlikte olmuş, kardeş kardeş birlikte olunca lanet gelmiş odunlar tutuşmuş. Bu kardeşlerin soyu da Çingenelermiş. Böyle bir şey, bir saplantı yok, hiçbir mantığa aklasgiymayacak bir şey, günah. Bizim eski kafalı Çingeneler bundan dolayı Çingeneliği kabul etmiyor. Roman sonradan olunan bir şey... Adı gibi roman, yanı uydurulmuş bir şey. Hikaye, roman gibi... (Fehmi Acar, yaşı 52, KOCROMDER Başkanı, 03.10.2010)

Şimdi Roman, Çingene'nin yumuşatılmıştır. Bir şey fark etmiyor ki. Bizim kafası pekiyi çalışmayan insanlarımız Çingene'yi kabul etmiyor. Roman diyor isimden dolayı. (...) Asla biz bunları kabul etmiyoruz. (...) Roman biraz daha aksesuar giydirilmiş makyaj yapılmış... (Erkek, yaşı 37, Serdar Mah., 03.10.2010)

Çingene demekten hep utandık, şimdi şimdiki ben Çingene'yim diyorum. Roman diyenler de var. Çingene demek ayıp diye Roman diyorlar. Kimse anasını babasını seçemez, Çingene

olmak ayıp mı? (Erkek, yaşı 44, KOCROMDER üyesi, 23.06.2010)

Bizim etnik kimliklerimiz memleketimizin zenginliği, bırakınlar Çingene Çingene gibi yaşasın, Kurt Kurt gibi, Laz Laz gibi yaşasın. (Erkek, yaşı 33, Tavşantepe Mah., 05.10.2010)

Kimileri de Çingene olduğunu kabul etse de, Roman olarak tanımlanmayı istemektedir çünkü Suat Kolukırık'ın İzmir-Tarlabaşı Çingeneleri hakkında yaptığı çalışmada da belirttiği gibi (2009: 59-69) Gacolara karşı Roman olmak, Çingene olmaktan daha üst bir kimlik, bir konum sunmaktadır:

Rom insan demekmiş, biz de insanız, biz de Rom'uz demişler. Ama yine uydurulmuş. Ama kulağa Roman daha iyi geliyor. Çingene deyince aşağı görürler Roman deyince böyle bir duruyorlar. Daha üst bir kimlik gibi oluyor. Çingene dediğin zaman akla ne geliyor? Pis, hırsız, ugursuz. İşte ne bileyim her türlü melanetin olduğu bir şeyler geliyor insanın aklına. Biz Çingeneyiz ama biri gelsin sorsun ırkın ne desin ben, ben Roman'ım diyorum. Genelde o kelimeyi kullanıyoruz. (Erkek, yaşı bilinmiyor, Serdar Mah., 03.10.2010)

Biz aslımızı inkâr etmiyoruz, aslını inkâr eden Müslüman değildir, Çingene'ye Çingene denir ama burada böyle Çingene deyince aşağılayıcı oluyor. (Kadın, yaşı 48, 28 Haziran Mah., 06.10.2010)

Çingenelikten hoşlaşmıyorum. Böyle bir aşağılama geliyor ama Romanlık daha bir güzel geliyor kulağa. Çingene iğneleyici oluyor. Geçen otobüsteyim şoför durdu, Çingene mahallesine gitmiyorum dedi, buradan dönüyorum dedi. Biri çıktı, ayıp değil mi öyle sen öyle konuşuyorsun dedi, sonradan özür dilerim dedi. Ben bile dondurum kaldım öyle söyleyince. (Kadın, yaşı 19, Serdar Mah., 03.10.2010)

Kimileriyse Çingene ile Roman sözcüklerini, Osman Cemal Kaygılı'nın Çingeneler adlı yapıtındaki Sulukule'li Çakır Emine'nin çadırlarda yaşayan göcebe Çingenelere "yabani Çingeneler" demesi gibi (2011: 177) aynı halkın sınıfal ayrımı, statü farkı gibi kullanmaktadır:

Çingen değiliz biz. Çingen dışarıda yaşayan, kendini bilmeyzlere denir, çayırlıkta yaşar onlar. Ama tut ki para kazandı ev tuttu, yerleşti, sen ben gibi yaşıyor, o zaman Roman olur. Hani tam da olmaz ama, sonradan olmuş olur. (Kadın, 36, Tavşantepe Mah., 05.10.2010)

Bu sözlerin ardından alanda yapılan görüşmelerde genelde “Biz Çingene değiliz Çingene hırsız olur, çöpten kâğıt toplar, çadırda yaşar” diyenlere “Çingene zenginleşirse Roman kabul edilir mi?” sorusu da sorulmaya başlanmıştır. Alınan şu yanıtlar oldukça dikkat çekicidir: “Edilir. Biraz da dilini düzeltirse edilir. Açık açık konuşalım yani” (Kadın, yaşı 31, 28 Haziran Mah., 06.10.2010). “Tam olmaz ama sonradan olur yani. Dilini de düzeltirse, bizler gibi yaşarsa olur o zaman” (Kadın, yaşı 44, Tavşantepe Mah., 05.10.2010).

Onlara göre bir Çingene, Gacolar gibi yaşamaya başladığında, Romanlaşabilir. Gezgin haldeyse, konargöçer halde çadırlarda yaşıyorsa, Çingene’dir. Bu değişim tarımla uğraşan Sudan’ın Batı Darfur Bölgesindeki Baggara’ların göçer halde hayvancılıkla uğraşamaya başlamaları sonrasında yaşamlarını bu yolla sağlayan Fur’lara karışmaları ile Fur olarak anılmalarını andırsa da (Haaland, 2001: 63-82) belli noktalarda farklıdır. Bu noktalardan en temel olanı Baggara’ların Arap kökenli olmasıdır. Burada aktarılan Roman-Çingene geçişinde ise bir köken ayrılığı bulunmamakta, yaşam kültürü ve ekonomik kaynaklar belirleyici olmaktadır. Bu şekildeki bir Roman-Çingene ayrimı, İzmit Çingenelerine özgü bir durum değildir. Çingeneler, özellikle Britanya’da (İngiltere, İrlanda, İskoçya) yapılan çalışmalarda “Çingeneler/Gezinler-Gypsies/Travelers” olarak ele alınmışlardır (Greenfields ve Smith, 2009; Clark, 2006). Benzer şekilde İtalya’da da 13. yüzyıldan önce, güneydoğu Avrupa’dan İtalya’ya gelmiş, bugün yerleşik hayatı geçmiş olanlara *Romanı*; Mısır üzerinden 13. Yüzyıl civarında gelen ve bugün karavanlarda, göçer halde yaşayanlara *Sinti* denilmektedir (Colacicchi, 2008: 37). Amerikan Romları ve Çingeneler hakkında yapılan bir çalışmada ise Amerikan Romlarının Kalderash (Kaldereş), Machwaya, ve Lowara alt gruplarından olduğu ve onların da kendilerini Çingene olarak kabul etmedikleri belirtilmektedir (Silverman, 1998, 262).

Adları ister Roman olsun, ister Çingene, genelde yaşadıkları ötekileştirme, dışlanması olmuş ve bunların sonucunda da tepkileri, Mustafa Aksu’nun *Türkiye’de Çingene Olmak* kitabında da anlatıldığı üzere, kimliğini saklamak ya da Suat Kolukırık’ın da belirttiği gibi toplumsal ilişkilerde sorunsuz olan bir üst kimliğe geçiş (2009: 63) olmuştur:

Ben çocukluğumdan hatırlarım; anam babam çadır kurarız, gelirler kaldırın bunu buradan diye. Hep dışlanmışız. Çingene dedin mi: hırsız bunlar, ugursuz bunlar, potansiyel suçu bunlar diye. Bundan rahatsızız. Kesinlikle rahatsızız. Bizim, kendinin Çingene olduğunu söyleyemeyen bir sürü bakanımız, vekilimiz, subayımız var. Ne yazık ki korkuyor kimliğini söylemeye. Dışlanmadan, iyi gözle görünmemeden

çekiniyor. Ya Muhacirim diyor, ya kendine yakın bir millet buluyor, öyle geçiniyor. (Fehmi Acar, yaş 52, KOCROMDER Başkanı, 29.06.2010)

Farklı bir kimlikte kendini tanımlama Çingenelerin kendilerini “normalleştirme” girişimi olarak da okunabilir. Ne var ki, kendilerine Roman denmesini isteyen Çingenelerin, kendilerinden olmayana Gaco demesi de, aslında bu ötekileştirmenin Çingeneler tarafından da beslendiğinin bir kanıtı gibidir.

Ayrımcılık, Çingenelerle bir arada olmama/olmak istememe durumu, konu evlilik olduğunda da varlığını göstermektedir. Bu nedenle İzmit Çingenelerinde, Alper Yağlıdere'nin İzmir Ege Mahallesi'nde yaptığı çalışmadaki bulgularının aksine (2011: 134), evlenilecek kişinin de Çingene olması önemlidir:

Kız alıp vermeler var, var ama olmuyor. Yani uyum sağlayamıyor. Çingene, Çingene ile evleniyor, öyle geçiniyor. Çingenelik çiban gibi batıyor. Geçimsizlik var, yok değil ki kardeşim, var yani. Bu da kafadaki o Çingene varsayımdan, o kötü empozeden dolayı. Aslında görüporsunuz bizi, evimizi barkımızı. Biz de Allahın kuluyuz. Biz de herkes gibi yaşayan namuslu, şerefli insanlarız. (Fehmi Acar, yaş 52, KOCROMDER Başkanı, 30.09.2010)

İzmit Çingenelerinin evlilik konusundaki tutumları Yağlıdere'nin çalışma bulgularıyla örtüşmese de, Selin Ceyhan'ın kimlik oluşumu üzerine Edirne Çingeneleri ile yaptığı araştırmadaki bulgularla benzerlik içindedir (2003: 128-129). İzmit Çingeneleri de Çingene olmayanlarla evliliğe sıcak bakmamakta, evlenince kültürler uyuşmaz ve dışlanma devam eder düşüncesiyle günden razi gelmemektedirler.

Tüm toplumsal dışlanılmışlıklara karşı yapılan okumalar ve görüşmelerde görülmüştür ki; Çingeneler kendilerini hiçbir zaman azınlık olarak tanımlamamaktadırlar. Aksine, hemen hemen her konuşmalarında çoğunluk olmanın karşılığı olan Türkliğe ait olduklarının altını çizmektedirler. “Biz vatanımızı, bayrağımızı, askerimizi, polisimizi seviyoruz, biz de vatanseveriz, biz Çingene'yiz ama önce Türk'üz” (Faruk Soydan, yaş 43, Kocaeli Romanlar Sosyal Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı, 15.05.2011) demelerinin, bunu sürekli belirtmek gereği duymalarının altında toplumdan dışlanmışlıklarını, aidiyet arayışları olduğu söylenebilir. Bu savı güçlendirecek şekilde, İzmir Büyükkent Bütününde Romanlar başlıklı çalışmada, görüşmecilerin %71,9'u kendilerini öncelikle T.C. vatandaşı olarak tanımladıkları saptanmıştır. Roman ya da Çingene diyenlerin oranıysa sırasıyla %9,5 ve %0,4'tür (Toprak vd., 2007: 54). İzmir'de

yapılan bu çalışmanın bulgularına koşut olarak İzmit Çingeneleri de çoğunluk olma ortak paydasını Türk olmadı, Müslüman olmadı ve sistemle uyumlu/uzlaşmacı olmadı bulmaktadır:

Biz ne kadar dışlansak da, dövülsek de, sövülsek de kalkıp kimseye bize bunu niye yapıyorsunuz dememişiz. Vatanımızı milletimizi bayrağımızı çok seviyoruz. Oğlumuzu askere davul zurnayla yolluyoruz. Biz ne olursa olsun, ne kadar dışlanırsak dışlanalım devlete karşı olmamışız. (Fehmi Acar, yaşı 52, KOCROMDER Başkanı, 30.09.2010)

Benim dedem 18 yıl Yemen'de harp etmiş. Ben onunla gurur duyuyorum. Benim evimin köşesinde mutlaka bir Türk bayrağı, mutlaka bir Osmanlı amblemi var. Biz bayrağımızı, devletimizi, ülkemizi çok seviyoruz. Benim dedemin bir tanesi Çanakkale Savaşı şehidi, bir tanesi de Yemen Savaşı gazisi. Ben azınlık değilim, hayır. Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Etnik kimliklerimiz farklı. Şu an harp çıkışın 52 yaşına rağmen en birinci gidecek olan benim. ... Azınlık olmayı bu yüzden kabul etmiyoruz. Ülkemizi, vatanımızı, milli değerlerimizi, kültürümüzü seviyoruz. O yüzden azınlık olmayı ben kabul etmiyorum. Hayır. (Fehmi Acar, yaşı 52, KOCROMDER Başkanı, 15.05.2011)

Biz kesinlikle dışlanılmışlığı kabul etmiyoruz. Benim 27'sinde çocuğum askere gidiyor. Gelin nasıl askere gidiyor, gelin nasıl askere uğurluyorum siz de görün. Anlı şanlı, davullu zurnalı göndereceğim. Roman milleti askerine, devletine kesinlikle sahip çıkar. Karşı gelmez ve bayrağını da, silahını da, devletini de, milletini de seven insanlardır. (Faruk Soydan, yaşı 43, Kocaeli Romanlar Sosyal Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı, 15.05.2011)

Romanları iyi tanıyın, var mı bir kimseye zararımız? ... Her milletin hırılısı var, hırsızı var, uğurlusı var, uğursuzu var. Beş parmağın beşi bir olmaz. Hiç Romanlardan gördün mü anarşik olsun, terörist olsun? (Kadın, yaşı 27, Yenimahalle, 04.10.2010)

Söylemlerindeki sistemle uzlaşmacı dil, dernekleşme süreçlerinde ve dernek çalışmalarına ilişkin anlatılarında da varlığını hissettirmektedir. Dernek başkanlarının açıklamasına göre Kocaeli'de dernekleşme hareketleri 2005 yılında başlamıştır ve dernekleri kurmalarındaki en temel amaçları, Kocaeli Çingenelerinin yaşadıkları yoksunluklara eğilerek, eğitim ve istihdam edilme

konusunda karşılaşılan sorunlara toplumun ve yöneticilerin dikkatlerini çekmektedir. Dernek başkanları ile yapılan görüşmede mahallelerde yaşayanların dernek çatısı altında örgütlenme düzeyleri sorulmak istendiğinde “örgütlenme” sözcüğüne “Yok hocam, biz örgüt değiliz. Biz, Roman Derneği, örgütle mörgütle işimiz olmaz. Devletimize, milletimize, bayrağımıza bağlı vatandaşlar biz” şeklinde tepki vermeleri üzerine, okuma yazma kursları gibi etkinlikleri mahallece mi “organize” ettikleri sorulmuş, dernek yönetiminin organize ettiği yanıtı alınmıştır. Örgütlü demekle organize demenin aynı anlama geldiği açıklansa da ikna olmaları sağlanamamıştır. Bu yaklaşımlarından hareketle onlar için örgütün sisteme karşı, organizasyonunsa sistemle uyumlu/uzlaşmacı bir algı yarattığı söylenebilir. Sistemle ne denli uzlaşmacı bir tutum içinde olsalar da, etnik yapılarından dolayı hep bir ayrima ve dışlanmaya uğramışlardır.

Etnik yapının kırsalda, farklılıkların ise kentlerde doğduğu, etnik farklılık kavramının içeriğinin göç hareketleriyle farklı kültür, dil ve inançlardan insanların heterojen yapıdaki kentsel yerleşimlerde bir araya gelmeleriyle olduğu düşünülmektedir (Kaygalak, 2009: 38). Göçlerle kente gelen gruplar bir süre sonra “göçmen” kimliğini alarak çoğunluğun içinde azınlık olmakta (Kaygalak, 2009: 23), etnik kökeni ile kentte anılmaktadır. Etnik köken, “ırk ayrimı” kavramının siyah-beyaz gibi net deri rengi, göz şekli üzerinden geniş bir ayrimı tanımlaması, buna karşın inançsal, kültürel ve dilsel ayırmalar gibi toplumsal yapının tarihsel geçmişinden beslenen farklıları tanımlamaya yetmemesi üzerine geliştirilmiştir. Savaş sonrası dönemde bilim ve politika çevrelerince kullanılmaya başlanan etnik yapı, etnik köken gibi kavamlar zaman içinde geliştirilerek sosyal bilimler alanınaarmağan edilmiştir (Clark, 2006: 3-4). Bu çalışmada da kentsel mekânlarda farklı etnik bir yapı olarak karşımıza çıkmakta olan Çingenelerin kent içindeki var oluşları, kimlik kurma ve koruma halleri, öteki tarafından konumlandırılmışları, sosyo-ekonomik yapıları ve bekentileri şeklinde sıralanabilecek örüntüler çerçevesinde incelenmiştir.

Araştırma Alanı ve Bulgular

Yapılan görüşmelerde, Kocaeli ilinde Çingenelerin 10'un üzerinde mahallede yaşadıkları öğrenilmiştir. Bu mahalleler ağırlıklı olarak Kandıra, Körfez, Derince ve İzmit ilçelerinde dağılmış durumdadır. Çalışma kapsamında bu mahallelerden İzmit ilçesinde bulunanlardan dördünde alan çalışması yürütülmüştür.

İlk çalışmanın yapıldığı Yenidoğan'daki Serdar Mahallesi, kendilerini Elekçiler⁵ ve Muhacirler olarak tanımlayan iki ayrı gruba ev sahipliği yapmaktadır. Eğimli bir araziye kurulu olan mahallede Elekçiler yamacın alt bölümünü, Muhacirler ise üst kısımlarına yerleşmiştir. Elekçi Çingeneleri büyük oranda pazarcılık yaptıkları ve eskiden bohça ile çeyizlik eşya ve halı sattıkları için bugün kendilerini Bohacı

olarak da adlandırmaktadır. İkinci grup pazarlarda ağırlıklı olarak seyyar halde limon sattıkları için Limoncular olarak anılmaktadır. Selanik kökenli olan bu grup, alan çalışması henüz tamamlanmadığı için makale kapsamına alınmayan Aynalıkavak Kozluk Mahallesi’ndekilere benzer şekilde, mübadele yıllarında Trakya üzerinden Anadolu’ya geldikleri için kendilerini Muhacir olarak tanımlamakta, Romanlığı kabul etmemektedirler.⁶ Kentsel dönüşümle yerinden edilmenin henüz yaşanmadığı mahallede iki grup arasında türlü tartışmalar ve yaralamaya varan kavgalar yaşanmıştır, yerleşim yerleri arasında sınır ayrimı belirgin bir biçimde görülmektedir.

Çalışmanın yürütüldüğü ikinci alan olan Yenimahalle ise büyük bir bölümü orman arazisi üzerinde kurulmuş olan ve Serdar Mahallesi’ne göre daha alt gelir kümelerindekilerin oturduğu bir yerleşim yeridir. Çingenelerin büyük bir bölümü Bulgaristan’dan göç etmiştir ve Bulgaristan’da kalan akrabaları ile iletişimleri sürdürmektedir. Kâğıt ve hurda toplayıcılığı, mendil satıcılığı gibi kayıt dışı ekonomide yer alan işler, mahallelinin temel geçim kaynağıdır.

Romanya’dan göçle gelen Alevilerin çoğunlukta olduğu Tavşantepe Mahallesi, görüşmelerin yapıldığı bir diğer yerleşim yeridir. Ortalama gelir düzeyinin Serdar Mahallesi’ndekine yakın olan Tavşantepe’de bugün Kent Konut A.Ş.’nin konutları yükselmektedir.⁷ Demirciler olarak da anılan mahalle sakinleri arasında işsizler olduğu kadar sosyal güvenliğe sahip işlerde çalışanlar da bulunmaktadır. Mahallede okul ve işyeri servisi şoförlüğünün yaygın bir iş kolu olduğu görülmüştür.

Son araştırma alanı, Kaldereş (Kalaycı) Çingenelerinin yerlesitiği 28 Haziran Mahallesi’dir. Toplu konutların yapımıyla mahallenin çalışmanın ilk aylarında belli bir bölümü, bugün ise birkaç konut hariç tamamı yıkılmıştır. Kalaycılık zanaatı artık kalmadığı için mahallenin tamamı geçimini atık kağıt toplayarak sağlamaktadır ve araştırma yürüttülen alanlar arasında en düşük gelir grubunu içinde barındırmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan mahallelerden ikisi -Tavşantepe ve 28 Haziran Mahalleleri- kentsel dönüşüm kapsamında evlerin yıkıldığı, yerinden edilmelerin yaşandığı, Kent Konut A.Ş.’nin konutlarının yükseldiği yerleşim yerleridir. Çalışmanın ilerleyen etaplarında bu mahallelerin kamulaştırılarak yıkılması sürmüştür. Tavşantepe Mahallesi’nin gelir durumu 28 Haziran Mahallesine oranla daha yüksektir. Diğer iki mahallede -Serdar ve Yenimahalle- yerinden edilme süreci henüz başlamamış olmakla birlikte, kentsel dönüşüm projesi kapsamına alınmaları beklenmektedir. Bu mahallelerden de Serdar Mahallesi’nin gelir durumu Yenimahalle’ye oranla yüksektir.

Mahallelerin bu şekilde seçilmesindeki amaç, yerinden edilmenin olduğu ve olmadığı, gelir durumları arasında farklılık olan mahalleler arasında kentsel dönüşümü yaşama biçimleri açısından bir karşılaştırma yapabilme olanağına sahip olmaktadır. Araştırma yapılan mahallelerin özellikleri ve ortalama gelir durumları çizelgede sunulmaktadır:

Tablo 1: Araştırma Kapsamındaki Yerleşim Yerleri

Mahalle Adı	Semti	Belediyesi	Ortalama Gelir Durumu	Durumu
Serdar	Yenidoğan	Saraybahçe Belediyesi	Orta ve kötü (500-1500 TL/ay)	Yıkım yok
Yenimahalle	Yenidoğan	Saraybahçe Belediyesi	Kötü (0-1000 TL/ay)	Yıkım yok
Tavşantepe	Bekirpaşa	Bekirpaşa Belediyesi	Orta ve kötü (500-1500 TL/ay)	Yıkım var
28 Haziran	Bekirpaşa	Bekirpaşa Belediyesi	Kötü (0-1000 TL/ay)	Yıkım var

Gelir ve Konut Durumları

Görüşme yapılan hanelerde aylık gelirin belirlenmesinde güçlük yaşanmıştır. Büyük bir bölümü düzenli gelir getiren işlerde çalışmadıklarından kazançlarını ancak günlük olarak yanıtlayabilmektedirler ve günlük kazançları da değişkenlik göstermektedir. Bu nedenle aylık hane gelirlerinin hesaplanmasında ortalama bir değer belirlenmesine gidilmiş ve gelir düzeyleri aralıklar halinde kümelendirilmiştir. Hesaplamlara belediyeler tarafından ailelere verilen yakacak, yiyecek, eğitim, bakım yardımları gibi aynı ya da nakdi yardımlar eklenmemiştir. Bu hesaplama yöntemine göre görüşülen 36 hane halkın 12'sinin gelir durumu aylık 500 liranın altındadır. Yalnızca 2 hane, aylık gelirinin 1501-2000 TL aralığında olduğunu söylemiştir.⁸

Hanelerde yaşayan kişi sayısı 2 ile 10 arasında değişmekte, çalışan kişi sayısı da yine farklılık göstermektedir. Örneğin 3, 4, 4 ve 5 kişiden oluşan dört ailede hiç çalışan yokken 10 kişilik ailede 2 kişi, iki adet 8 kişilik aileden birinde 2, diğerinde 3 kişi çalışmaktadır. Ailelerin %11'inin sosyal güvence kapsamında tanımlanabilecek bir güvencesi bulunmazken %61 gibi önemli bir oranının tek güvencesi yeşil kart/fakirlik kâğıdıdır.

Görüşülen ailelerin yalnızca %5'i evine kira ödemektedir. Kendilerine ait

gecekonduları olanların toplam içindeki payı %72'dir. Bu anlamda, gerçek bir konut özelliğine sahip yapılarda yaşayanların oranı %77 olurken kalan %23'lük bir nüfus, baraka ya da otobüs durakları ve gazete bayilerinde sıkça görülen prefabrik kulübe gibi sağılsız barınma ortamlarında yaşamaktadır. Bu konutların yalnızca 12'si, yani %33'ü tapuya sahiptir. Yaridan fazlasına karşılık gelen bir bölümünün ise tapusu bulunmamaktadır. Çalışmanın ilk aylarında Tavşantepe Mahallesinde yapılan görüşmeler sırasında, kısa bir süre önce gecekondularından birinde başlayan yangın sonucunda beş gecekonduyun yandığı, gecekonduarda yaşayanlara belediye tarafından çadır verildiği öğrenilmiştir. Alanda ikinci çalışmanın yapıldığı Mayıs 2011'de ise belediyenin kaçak yapılar olmasından dolayı inşa yardımı vermediği, gecekonduların mahallelerinin dayanışmasıyla yenilendiği görülmüştür.

Eğitim Durumları

Görüşülen kişilerin İzmit'e yerleşmelerinin üzerinden en eskisinin 49, en yenisinin ise 14 yıl geçmiştir. Göreceli olarak eski bir yerleşme geçmişleri olmasına karşın yakın zamana kadar Çingeneler arasında resmi nikâhin yaygın olmadığı, ikametlerinin bulunmadığı ve bu nedenlerle de çocukların geniş bir bölümünün nüfus kâğıdının bulunmadığı öğrenilmiştir. Görüşülen aileler arasında bugün için resmi nikâhlı olanların oranı %83'ken imam nikâhlılarının oranı %17'dir ve resmi nikâhların büyük bir bölümü belediye eliyle son iki yılda gerçekleşen toplu nikâh törenleriyle kıyılmıştır (*Özgür Kocaeli*, 03.04.2010 ve 08.05.2011). Bu uygulamanın ardından nüfus cüdanı ve ikamet belgelerindeki eksiklikler önemli ölçüde giderilmiştir.

Bu gelişmeye karşın, ekonomik yetersizliklerinin yanında geçmişte nüfus ve ikamet kayıtlarının bulunmamasının da etkisiyle yaşları 19 ile 55 arasında değişen görüşmecilerden yalnızca iki tanesi ortaokul mezunudur. 14 kişi hiç okula gitmemiş olup geri kalanı ilkokul mezunudur ya da ilkokulu bitirmeden okulu terk etmiştir. Okul çağındaki çocuklar, zorunlu eğitim nedeniyle genelde ilköğretim bitene kadar okutulmaktadır. Yalnızca beş ailenin çocuğu liseye devam etmektedir ve bunların dördü, ailelerin erkek çocukudur. Kız çocukların evlenme yaşı 14-15'te başladığından bir bölümü ilkokulu bitirdikten sonra (4+4+4 sistemi öncesinde, 8 yıllık zorunlu ilköğretimi bile bitirmeden) evlendirilmekte ve okutulmamaktadır. Bu yaşlarda evlendirilmeye başlanan kız çocukların genellikle kocaları da kendileriyle akrandır. "Sağa sola bakmasınlar, serseri olmasınlar" diye oyun yaşında evlendirilen erkek çocukları sabah erkenden kalkıp okullarına giderken karıları da kayıncılar ile birlikte günlük ev işlerini yapıp hurda toplayarak ya da pazarlarda, sokaklarda mendil satarak kocalarının okuldan dönmemelerini beklemektedir. Erken yaşta evliliğin yanı sıra, mahallelerdeki okuma oranları ekonomik durum ile de koşutluk taşımaktadır.

Burada, aile içinde çalışan her bireyin hane halkı gelirine katkısının, alacağı eğitime yeğ tutulmasının belirgin bir etkisi bulunmaktadır:

Yoksul insan bir boyama sandığıyla gidiyor ayakkabı boyamaya, evine katkı sağlamaya ve yahut da mendil satmaya gidiyor ya da arabaların camlarını silmeye... Bunlar her gün eve 15- 20 milyon lira getiriyor. Babası da ikna oluyor tabi. Devlet bunlara eğilirse bu çocuklar okuyacak. (Fehmi Acar, yaşı 52, KOCROMDER Başkanı, 15.05.2011)

Çocuğun hanehalkı gelirine katkısı nedeniyle okutulmamasının dışında, bir bölüm aile ancak bir çocuğunun okul giderlerini karşılanabilmekte ve bu nedenle kardeşler arasından yalnızca biri okul eğitimi alabilmektedir. Eğitim harcamalarının fazlalığından dolayı eğitime son verme durumu İzmit'e özgü bir durum olmayıp İzmir Büyükkent Bütününde Romanlar başlıklı çalışmanın bulgularında da (2007: 63) bu neden ilk sırada yer almaktadır. Ekonomik kısıtlılıklar içinde okutulan çocuklar da, Türkiye genelinde olduğu gibi, ailelerin erkek çocuklarıdır. Eğitime devam eden çocukların, okullarında da ayrımcılığa uğradıkları söylemektedir:

Bizim Çingeneler, romanlar okullarda genelde en arka sırlarda oturur. Ne kadar kafası çalışsa da önde olmaz. ... Benim çocuğumun okulunda sınıfları komple roman. Sanki özellikle müdür tane tane seçmiş, onları bir araya koymuş. Öyle olunca da kültür bozukluğu oluyor. Çocuklar romanlarla büyüyor, başka kültürünü bilmiyor. Küfür etmeyi öğreniyor. Evetli hayatı konuşmuyor. Lanlı utanlı konuşuyor. Diğerleri ile olsa, kültürlü çocuklarla okusa, onlar gibi olur. Ama diğerleri de çocukların Romanlarla okusun istemiyor. Çocuğun terbiyesi bozulur diye istemiyor. Böyle olunca da olmuyor. (Erkek, yaşı 36, Serdar Mah., 30.09.2010)

Çocuklarının Gacolarla okumasını istemeleri, onlar gibi konuşup onlar gibi "terbiye almaları" beklenisi, Çingenelerin egemen nüfus içinde normalleşme isteklerinin bir kanıtı olarak görülebilir. Onlara göre, Çingene çocuklar bir arada yaşayıp, bir arada eğitim gördükçe öteki kültürle kaynaşamayacak, normalleşmeyecek, hep Çingene kalacak ve gerek eğitimde, gerek istihdamda, ebeveynlerinin yaşadığı gibi ötekileştirilecektir.

Konut Edinme Becerileri ve Beklentileri

Eğitim düzeylerinin düşüklüğü bir yana, babadan kalma demircilik, kalaycılık, sepetçilik, süpürgecilik gibi zanaatlarını büyük kentlerde gerçekleştirememeyen ve bu nedenle güvencesiz, kayıt dışı ekonomide yer alan iş kollarına mahkum

olan Çingeneler için tapusu olmayan gecekondularının yıkılması, hafriyat bedeli olarak verilen ödence ile yeni bir konuta yerleşmeleri neredeyse olanaksızdır:

Şu anda işlerimiz çok bozuk. Bize ev verseler de aradaki farkı ödeyemeyiz. Çok işsiz gencimiz var. Daha önceden bohçacılık yapan mendil satan kadınlarımız, mal alamadıklarından artık dilencilik yapıyor. Devlet gençlerimize iş verirse, ekmek verirse elbette öderiz ama şimdî bu koşullarda ödeyemeyiz. Ödeyemem... (Fehmi Acar, yaşı 52, KOCROMDER Başkanı, 29.06.2010)

Benim arsam var 160 m², bana veriyorlar 18 milyar [18 bin demek istiyor]. Ben bu parayla ev alabilir miyim? Nasıl alacağım evi? Bize ev versinler. Yine böyle tek katlı olsun, benim olsun. Bana ev verecekler, bir de üstüne para isteyecekler. Ben o evi nasıl ödeyeceğim? (Erkek, yaşı 36, 28 Haziran Mah., 06.10.2010)

Benim eve dediler 15 milyar [15 bin demek istiyor], onun 5'ini kaçak elektrik kullanmışım diye aldılar. 5'i de su için gitti mi, kaldı bana 5 milyar [5 bin]. E, hadi neyle yapacam ben evi? Bu para ne kiraya yeter, ne gecekonduya. (Kadın, yaşı bilinmiyor, 28 Haziran Mah., 24.03.2012)

Görüşme yapılan hanehalkının neredeyse tamamı, Kent Konut A.Ş.'nin kendilerine vereceği söylenen çok katlı apartman dairelerinin -bedellerinin güçlerini aşması bir yana- kendi isteklerine, yaşam tarzlarına, kültürlerine uygun olmadığını düşünmektedirler. Zerrin Toprak vd. tarafından gerçekleştirilen 'İzmir Büyükkent Bütününde Romanlar' başlıklı çalışmanın bulgularıyla da koşutluk taşıyan bir şekilde (2007: 40), geniş Çingenе ailelerinin ancak bahçeli, sokağa yüzü olan, çocukların oynayabileceği, komşularla yakın ilişki kurulabilecek, bir-iki katlı evlerde yaşayabileceğini söylemektedirler. Kentsel dönüşüm kapsamında kendilerine konut tahsis edilmesi, bir başka deyişle Kent Konut A.Ş.'nin çok katlı apartmanlardan daire satması yerine, kendi göreneklerine, yaşam biçimlerine göre tasarlanmış, az katlı, müstakil, bahçeli evler verilmesini istemektedirler:

Bizim buraya en çok üç katlı ev olur. Biz çok katlıda yaşayamayız. ...Gacolarla birlikte yaşarız ama tüm Çingeneleri toplarlarsa olmaz. Bizim bahçemiz olmalı, bahçede kadınlarımız oturmalı, düğünlerimizi yapmalıyız bahçelerde, mevlidimiz olmalı. Yapamayız ki bahçesiz yerlerde. Aslında hiç yikmasalar daha iyi. Biz her türlü kültürümüzü yaşamak istiyoruz. (Fehmi Acar, yaşı 52, KOCROMDER Başkanı, 29.06.2010)

Abla hiç aklın alıyor mu, Romanlar gitsin dağın başında o koca binalarda yaşasın? Hiç kimse yıktırmaz burada evini, gitmez. İki kattan fazla yerde yaşayamayız biz. Her şeyin ucunda para var. Buraya ev yaparlarsa manzara var. (Kadın, yaşı 19, Serdar Mah., 03.10.2010)

Ev vereceklerse iki katlı olsun bahçesi olsun. Biz düğünümüzü sokakta yaparız, bahçe olmazsa düğün yapamayız, bahçe şart. (Kadın, yaşı 38, Yenimahalle, 04.10.2010)

Konutlarla ilgili ödeme güçlerini aşacağına düşündükleri yeni ekonomik yükümlülükler altın girmenin zorlukları dışında Çingeneler Laz, Gürcü, Kürt gibi diğer etnik gruplarla, hatta Elekçi, Kalaycı, Sepetçi gibi farklı Çingene gruplarıyla aynı binada yaşamak istememeleridir:

Biz toplu konutlarda yapamayız ablacığım. Onun doğalgazı var, kılı var, yünü var... Biz fakiriz, yaştımızı görüyorsunuz zaten. Biz oralarda yapamayız. Bir binada iki bizden, bir Laz, bir Gürcü... Yok, olmaz, kavga çıkar, geçinemeyiz. Biz çok katlı evde yapamayız, iki katlı yeter. (Erkek, yaşı 30, Yenimahalle, 04.10.2010)

Biz kalabalıkta yapamayız bilyon mu? Laz'ı Kürt'ü bir arada yaşayamayız. Bizim bütün mahalleyi de tek binaya koysalar, diğer Romanlarla da karıştırılsalar gene olmaz, geçinemeyiz. Onu ben zaten kabul etmem. Tek tek dairelerimiz olsun, böyle tek tek olsun bizim olsun. Romanlarla karışık istemem ben. Romanlar bir arada anlaşamaz: Dedikodu bitmez, kavga bitmez. Bizim Romanların kavgası bitmez. (Erkek, yaşı 35, 28 Haziran Mah., 06.10.2010)

Bir arada yaşamamama İzmit Çingenelerine özgü bir durum değildir. İngiltere'de, 2004 yılında yayımlanan Konut Yasası (*Housing Act*) gereğince yerleşik hayatı geçirilmeye başlanan Çingeneler ve gezginlerin, alışık oldukları yaşam modelinin dışına çıkarak yeni konut alanlarında diğer kültürlerle karıştırlıklarında daha izole bir yaşama geçiş yaptıkları, asimilasyona direnç gösterdikleri görülmüştür (Greenfields ve Smith, 2010: 397-412). Greenfields ve Smith'in alan çalışmasında (2010: 401), Çingenelerin yerleşik hayatı ilişkin olarak en temel itirazlarının başında, Yenimahalle'de yapılan görüşmede verilen yanıt benzer şekilde, çok fazla fatura ödemeleriyle uğraşmak zorunda kalmaları, çok katlı binaların alışık oldukları yaşamı sürdürmelerine engel olması, örneğin bahçede ateş yakarak yemek pişirememeleri gelmektedir. Yapı olarak alışık olmadıkları merdivenler ise bir başka sorunlardır. Çıkmak kolay gelse de, merdiven inmek onlar için bir değişikliktir.

Yenimahalle’de yaşayanlara göre, konutlarının yıkılıp toplu konut alanlarına yerleşmeye ya da kent dışına gitmeye zorlanmaları yerine yaşamakta oldukları konutların daha bakımlı, daha sağlıklı hale getirilmesi, en uygun çözümüdür: “Evleri yıkacaklarına düzene soksalar. Bak burası benim evim. Böyle düzenledim (boyalı ve bakımlı bir ev). Onlar da yıkacaklarına böyle düzene soksalar ya. İki katlı, üç katlı binalar yapsınlar buraya” (Erkek, yaş 44 Tavşantepe Mah., 05.10.2010).

Görüşülenlerden yalnızca biri yıkılan evlerine karşılık konut gereksinmelerinin devlet eliyle karşılanacağına inanmaktadır. Pek çok görüşmecinin aksine toplu konutun çok katlı evleri, onun deyimiyle içine sinmektedir:

Buralar yıkılırsa devlet gerekeni yapacaktır. Cephanelikte de yıkıldı. Devlet kimisine ev verdi, kimisine para verdi, benim bacanağa 70 milyar vermiş, TOKİ [Kent Konut A.Ş.] evlerine girdi ama gittim sordum, aylık gelirin olursa TOKİ'den ev veriyorlar. Benim aylık gelirim yok. Yok dediler o zaman, olmuyor. TOKİ gönlümüze siniyor, devlet verirse yaşarız. (Kadın, yaş 48, Serdar Mah., 03.10.2010)

Görüşmecilerin bir bölümü de ancak çalışacakları düzenli bir işleri olursa yeni konutlara gidebileceklerini ve taksitlerini ödeyebileceklerini düşünmektedir: “Evleri yıkar bize de ev gösterirlerse geçeriz ama fark var öde derlerse neyle öderiz? O zaman beyimize de iş göstersinler. Çalışalım, öderiz. Niye ödemeyelim?” (Kadın, yaş 27, Yenimahalle, 04.10.2010).

Ne var ki, onlar için ayırmcılığa uğramadan iş bulmak oldukça güçtür. Çingenelerin yapabileceği işler sanki tanımlıdır ve onlar, bunlardan başka işlere kolay kolay ve kimliklerini saklamadan girememektedirler:

Ben iyi şoförüm, affedersin, birkaç dili de bilirim. Bazıları yarı yalamak, İngilizce biraz bilirim, Türkçe kadar Rusça bilirim. İşim icabı dünyanın yarısını gezdim. Otobüs şoförlüğü yaptım. Emekli oldum sonra yine otobüs işine başvurdum, belgeleri ibraz ettim. Roman'ım diye, Serdar Mahallesi’nde oturuyorum diye almadılar. (Fehmi Acar, yaş 52, KOCROMDER Başkanı, 30.09.2010)

Bir iş iste, Romansan almıyorlar. Bakıyor kimliğine, soruyor nerede oturuyorsun, bakıyor Yenidoğan, Serdar Mahallesi, almıyor seni işe. İşte bizim Limoncular Mahallesi, oradakileri işe hep çöpe, park bahçelere veriyor. Neden başka yer değil, evrakta değil, başka iş değil de çöp? Roman diye. (Erkek, yaş 36, Serdar Mah., 30.09.2010)

Çingenelerin ağırlıklı olarak yaşadıkları mahallelerde belediye tarafından verilen meslek edindirme kursları da (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Meslek ve Sanat Eğitimi Kursları/KO-MEK) benzer bir ayrimı barındırıcısına ilk olarak ev ve kurum temizliği eğitiminde açılmıştır (*Bizim Kocaeli*, 20 Şubat 2012). Çingenelerin toplum içinde dışlanmaları, ötekileşirilmeleri iş bulmayla da sınırlı değildir. Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında evleri istimlak edilen Çingeneler, gerek alan çalışması sırasında gerekse basında yer alan haberlerde (*Özgür Kocaeli*, 29 Ağustos 2011) ev sahiplerinin kendilerini dışladığını, kiralık ev bulamadıklarını söylemektedirler: "Kentsel dönüşümle evimiz yıkıldı. Ortada kaldık. Kimse bize kiralık ev vermedi, sığınacak yerimiz yok, baraka yaptıktı buraya. Ben dairede yaşayamam; bir gecekondu, bir müstakil ev yeter bana" (Erkek, yaşı 35, 28 Haziran Mah., 06.10.2010).

Konuta yönelik yaklaşımları özetlenecek olursa yıkılan evlerine karşılık başka bir yerden ev gösterilmesine, bedelsiz olarak ev verilmesine olumlu bakanlar bulunmaktadır. Ancak "kira öder gibi konut sahibi olmak" ekonomik güçlerini aşmaktadır ve başlarını soktuğu bir ev varken durduk yere borca girmek mantıklı gelmemektedir: "Mesela ben hiç borçsuz oturuyorum kendi evimde, oraya geçtiğimde bana borç takacak ömrü boyu torunum bile borç ödeyecek. Var mı böyle bir şey? Karşı çıkacağız" (Erkek, yaşı 55, Tavşantepe Mah., 05.10.2010). Dedikleri gibi de olur: İzmit ilçesinde 2006 yılından başlayarak sürdürülen kentsel dönüşüm amaçlı yıkımlar, bu mahallelerde hep bir direnişle karşılmıştır.

İzmit'te Kentsel Dönüşüm, Yıkımlar ve Diren(emey)işler

İzmit ilçesinde kentsel dönüşüm amaçlı ilk yıkımlar 2006 yılında, önce Erenler Cedit Mahallesinde, ardından Kireçcokanevi Mevkiinde başlamıştır. Bu yıkım kararlarının alınmasıyla birlikte mahallelerde yıkımları durdurmak amaçlı direnç gelişmiş ve örgütlenmeler oluşturulmuştur. Erenler Cedit Mahallesi'ndeki yıkımların ilk etabı, kentle Kocaeli Üniversitesi'nin Umuttepe yerleşkesini bağlayan geniş bulvar çalışması için olup ilerleyen yıllarda da Kent Konut A.Ş. tarafından diğer mahallelerde yapılan toplu konutlar için sürmüştür.

Kentsel dönüşüm programı çerçevesinde Erenler, Cedit ve Topçular mahallelerinde yaklaşık 1400 konutun yıkım kararının mahalle sakinlerine ve ev sahiplerine sorulmadan uygulamaya konulması, evlere gerçek değerlerinin dörtte biri oranında kamulaştırma bedeli verilmesi mahallelerin tepkisine ve pankartlı eylemlerinin başlamasına neden olmuştur.⁹ Erenler ve Cedit mahallesini temsilen bir mahalle sakini tarafından açılan davada hazırlanan bilirkişi raporunda bölgenin konumu ve fiziki yapısıyla kentsel dönüşüm projesine uygun olmadığı vurgulansa da (<http://arsiv.sol.org.tr/index>).

php?yazino=28752, 12.01.2012), Kent Konut A.Ş. eliyle 2006 yılında başlanan 17 Blok ve 588 konutluk Erenler Cedit Konutlarının yapımı 2007 tamamlanmıştır (www.kentkonut.com.tr, 12.01.2012).

Kireçcakları Mevkii Tavşantepe Mahallesi’nde ise 2006 yılı Ekim ayında kamulaştırma kararıyla yıkımlar başlatılmıştır. Mahallelinin kişi girerken yapılan yıkımlara karşı tepkisi yerel basında da yer almıştır:

Burada 1500 hane bulunuyor. En az 3 bin kişilik nüfusumuz var. Bizler istimlak yapılmasını istemiyoruz. Yetkililer bizi hiç düşünmüyorkar. Kişi ortasında bu insanlar nereye gider, çocuklarını nerede okutur? Eğer bu yıkım çok gerekiyorsa, bize yer göstersinler, biz de oraya gidip ev yapalım, düzenimizi kuralım. Ya da diğer yerlerde olduğu gibi evimize karşılık bize ev versinler. İsteklerimize karşılık verilmemezse, buraya kimseyi sokmayız. Evinizi ölüruz de yıktırmayız (*Özgür Kocaeli Gazetesi*, 10 Ekim 2006).

Mahallelinin bu tutumu ve yıkım ekiplerini mahalleye sokmamaları üzerine kamulaştırma yapılacak alana çok sayıda polis gönderilmiş ve yıkımlar güvenlik önlemleri eşliğinde gerçekleştirılmıştır (*Özgür Kocaeli*, 10 Ekim 2006).

Aynı mahallede ikinci yıkım çalışması 2007 yılı Mart ayında, yine olaylı bir şekilde yaşanmıştır. Evlerinin yıkılacağını duyan mahallelilerin Kent Konut A.Ş.’ye ait bir kamyon şoförünü darp edip olay yerine gelen 3 polis memuruna da mukavemet etmeleri sonucunda 11 kişi gözaltına alınmıştır. Bunun üzerine direnişi bastırmak ve yıkımı gerçekleştirmek için mahalleye 400 polis, 200 belediye işçisi ve 17 iş makinesi gönderilmiştir. İlk iki yıkımla kamulaştırılan alanda Belediye - Kent Konut A.Ş. - Üniversite İşbirliği içinde toplam 11 blok 403 daireden oluşan konutlar yapılmıştır (*Demokrat Kocaeli*, 27 Mart 2007). Üçüncü yıkım ise 2011 yılı Kasım ayında yapılır. Bu yıkımlardan önce mahallede yapılan görüşmelerde daha önce direndikleri gibi yeni yıkımda da direneceklerini, ekibi mahalleye sokmamak adına her şekilde karşı duracaklarını söylemişlerdir: “Çok defa geldiler buraya, geldikleri gibi giderler, rahat olun ablam. Jandarma bile geldi, taşılı sopalı karşı çıktı, yine çıkarız” (Erkek, yaş 55, Tavşantepe Mah., 05.10.2010). Üçüncü yıkımda da dediklerini yapmışlar ve direnişe karşı yıkım sırasında yüzlerce polis ve zabita bölgeye sevk edilmiş, zaman zaman gerginlik yaşanmıştır (*Özgür Kocaeli Gazetesi*, 06 Aralık 2011).

28 Haziran Mahallesi’nde ilk yıkımlar 2009 yılında, 29 Mart yerel seçimlerinden bir süre önce gerçekleştirılmıştır. İkinci yıkım ise aynı yılın temmuz ayında yapılmıştır. Tavşantepe ile karşılaşıldığından, her ne kadar görüşmecilerden

biri "Tavşantepe konutları yapıılırken sesimizi duyurmadık kimseye, bu kez kararlıyız, duyuracağımız sesimizi. Biz 20 senedir buradayız." (Erkek, yaş 35, 28 Haziran Mah., 06.10.2010) diye düşünse de bu mahallede çok da büyük bir direniş oluşmamıştır. Tepkileri ağırlıklı olarak tebligatın yıkımdan bir hafta önce yapılmasına ilişkindir. Bu kadar kısa sürede ne gidecek bir yer ne de yerleşecek ev bulabilmişlerdir (*Özgür Kocaeli*, 17 Temmuz 2009). Yerleşecek yeni yerler bulamayan mahalleliler konut sorunlarını mahallenin yıkılmayan bölgelerinde buldukları boşluklarda, daha kötü yaşam koşulları sunan, baraka tipi barınma alanları yaparak giderme yoluna gitmişlerdir. Bu anlamda mahallede gecekondu sayısının değişmediği, değişenin yalnızca gecekonuların yeri ve niteliği olduğu söylenebilir. Mahallede yıkımlar bu tarihten itibaren aralıklarla sürmüştür, en son yıkım 2012 yılı Şubat ayında gerçekleştirilmiştir. 28 Haziran Mahallesi'nde aynı noktalardan farklı tarihlerde çekilen fotoğraflarda da görüldüğü üzere, gelinen aşamada mahallenin tamamına yakını yıkılmıştır.

Fotoğraf 1:
28 Haziran Mahallesi - 6 Ekim 2010

Fotoğraf 2:
28 Haziran Mahallesi - 24 Mart 2012

Bugün, Tavşantepe'de 52 hane çok kikel koşullarda yaşam mücadelesi vermektedir. 28 Haziran Mahallesi'nde ise yıkımlar hemen hemen tamamlanmıştır. Konutları yıkan Çingenelerin bir bölümü İzmit içindeki henüz yıkım gerçekleşmemiş Çingene mahallerine yerlesirken bir bölümü de yine Çingene nüfusunun ağırlıklı olduğu Gölcük ve Derince ilçelerindeki mahallelerde yaşamaya başlamıştır. Mahallede yapılan görüşmelerde evleri yıkan ailelerin çok az bir kısmının Kocaeli dışına gittiği öğrenilmiş, ancak nereye yerlesikleri konusunda net bir bilgi alınamamıştır.

Yıkımlarla birlikte İzmit Belediyesi'nin "İzmitli Romanlara Kentsel Dönüşüm Projesi" kapsamında modern evler yapmak konusunda projeleri olduğu bilgisi yerel basında sıkça yer almaktadır. Öncelikle "Yenimahalle, Serdar, Yenidoğan Mahallelerinde çok kötü koşullarda oturan Roman vatandaşlar için"

uygulanacağı belirtilen projeye ilişkin olarak farklı tarihlerde haber yapan iki ayrı yerel gazetedede birbiri ile örtüşmeyen bilgiler yer almaktadır. 12 Haziran 2010 tarihinde (*Özgür Kocaeli*) yer alan habere göre, "Arızlı bölgesinde TOKİ'nin, dar gelir grupları için toplam 1000 konut inşa edecek. Bu konutların 420 adedi, İzmit Belediyesi tarafından evleri kamulaştırılacak roman ailelere ücretsiz verilecek". 23 Eylül 2010 tarihinde yapılan haberde ise (*Demokrat Kocaeli*) "Arızlı bölgесine yapılacak olan 912 konuttan 172 tanesi Roman ailelere, 740 tanesi ise dar gelirli, üzerine kayıtlı ev bulunmayan ailelere verilecek" denilmektedir. İki haberin de doğru olduğu kabul edildiğinde, üç ay kadar bir zamanda planlanan toplam konut sayısı 1.000'den 912'ye inerken Çingene ailelerine verilecek konut sayısının ise 420'den 172'e düşüğü görülmektedir. Henüz tasarım aşamasındayken konut sayıları bu denli farklılaşan bir projenin tamamlanması sonrasında, gerçekte kaç konutun kamulaştırmalarla yerinden edilen Çingene ailelerine ücretsiz olarak verileceğine ilişkin bir kestirimde bulunmak oldukça güçtür. Bir diğer güçlük ise bu ailelerin, bedelsiz ya da bedeli karşılığı kendilerine sunulan bu konutlara kalabalık aileleri ile sığmaya çalışmalarında yaşanacaktır. Bu konuda İzmir Belediyesi'nin uygulamalarını inceleyen bir alan çalışması, Çingenelerin sosyal konutlara hem aile nüfusu olarak sığamadıklarını hem geçim güçlüklerinden dolayı bir dairede birden çok ailenin barınmaya çalıştığını ve tüm bunların yanında "apartman kültürü"nü içselleştiremedikleri gibi yaşam alanlarını kendi kültürlerine uygun bir hale getirmekte oldukları ortaya koymuştur (Kaya ve Zengel, 2005: 157).

Bu noktada kısaca da olsa değerlendirilmesi gereken bir önemli gelişme, Kentsel Dönüşüm Yasası olarak bilinen "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüşürlülmesi" hakkındaki yasadır. 16 Mayıs 2012 tarihinde kabul edilen yasa, Anayasaya aykırı pek çok hükmün içermekte ve bu nedenle de meslek odalarının itirazlarına konu olmaktadır (TMMOB: 2012). Yıkım alanlarının belirlenmesinde ve yıkımın gerçekleştirilemesinde yönetimin elini güçlendireceği açık olan yasanın onaylanmasıının ardından mahallelilerin bugüne kadar sürdürdüğü yıkım direnişleri de suç kapsamına girecektir.

Bir anlamda son büyümeyi kentsel dönüşüm projeleri ile yapan Türkiye kentleri, Bookchin'in (1999) "kentsiz kentleşme" olarak adlandırdığı sürecin iyi bir örneği konumunda karşımıza çıkmaktadır. İzmit ve ülkenin diğer yerlerindeki kentsel dönüşüm projelerinde görüldüğü gibi kentsel toprak rantı üzerinde denetim kurma isteği, katılım ilkesinin uygulanma olanağını iyice azaltmış durumdadır. Bu anlamda kentsel dönüşüm projelerinin son dönemde hızla yayılmasında, sermaye birikimi sağlamak için yeni alanlar aranmaya başlanması önemli bir yer tutmaktadır. "Toprağın menkulleştirilmesi" olarak anılan (Turan ve Bayram, 2010) bu sürecin Türkiye'de gerçekleştirilen bütün kentsel dönüşüm projeleri için geçerli olduğu söylenebilir (Uğurlu, 2011: 76-77).

Sonuç

Çingenelerin, tarih sahnesine nerede ve hangi çağda çıktıklarına ilişkin farklı savlar bulunsa da bugün dünyanın dört bir tarafına yayıldıkları ve bu alanlarda da benzer dışlanmaları, öteki olma hallerini yaşadıkları görülmektedir. Bu kendine özgü grubun toplumdaki yeri bölge ve döneme göre farklılıklar taşımakla birlikte, genel resimde oturtuldukları yer, tam anlamıyla bir dışlanma olmasa da, sınırlı ve kontrollü bir toplumsal içerilme (*social inclusion*) olarak tanımlanabilir.

Tarihleri boyunca karışıkları toplumların inanç ve yaşam kültürlerine kolaylıkla geçiş yapabilen Çingenelerde her dinden ve mezhepten gruplara rastlanabilmektedir. Kendilerine göre öteki (Gaco) olan toplumun inanç ve yaşamına gösterdikleri uyum ve bütünlleşme çabalarına karşın aynı hoşgörüyü göremeyen Çingeneler, kapitalizmin çeşitlilikinde birlik sağlama çabası ile baskın kültür ve egemen sistem kuralları içine alınmaya, böylece bir örnekleştirilmeye çalışılmıştır. Dünya genelinde, özellikle II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana artan bir oranda yerleşik hayatı geçmeleri, gezgin yaşamlarına son vermeleri istenen Çingeneler (Kenrick, 2006: 17), diğer yandan kapitalizmin varoluşunun temelinde bulunan birikim sürecinin dinamiklerine uygun olan bir coğrafya üretme, sonra bu coğrafayı yıkıp yeniden inşa etmenin bir yansımıası olan kentsel dönüşüm uygulamalarında da ilk yerinden edilen gruplar olmuştur. Kapitalizmin niteliksiz işgücünü dışlaması ile de hem kentlerin hem de doğrudan doğruya sistemin ötekileştirdiği Çingenelerin kendi kültürlerini ve zanaatlarını yaşıatarak kentlerde var olmaları daha da güçlemiştir. Dünyanın her neresinde, toplumsal sınıfları ne olursa olsun, Çingenelerin de her topluluk gibi kültürlerini gereğince yaşama hakları vardır ve bu hak, belki de her şeyden önce, Gacolarca kabul edilen bir Romanlaşma üzerinden değil, doğasında olduğu gibi Çingene kalma üzerinden temellenmektedir.

Varlıklı olmaktan ziyade var olma çabası içinde olan bu etnik gruba ilişkin olarak Kocaeli ilinin İzmit ilçesi ölçüğinde yapılan çalışmada elde edilen bulgulardan da görüldüğü üzere, görüşme yapılan mahallelerin büyük bölümünü yıllardan beri kendilerine ayrımcılık yapıldığını, toplumun en altındaki kesim olarak görüldüklerini, ülkenin asli vatandaşları olarak kabul edilmediklerini, bir anlamda dışlandıklarını düşünmektedirler. Çingeneler arasında işsizliğin yaygın olmasının ve eğitim düzeyinin düşük kalmasının nedeni olarak da bu durum gösterilmektedir. Çingeneler, düşük eğitim düzeyleriyle nitelikli işlerde çalışma olanağı bulamamaktadırlar. Marjinal olarak da tanımlanan niteliksiz işlerde işlendirmeleri, gelir düzeylerinin düşük ve güvencesiz olması sonucunu doğurmaktadır. Ekonomik durumlarının yetersizliğinden dolayı sağılıklı ve yasal konutlarda yaşayamadıkları gibi çocuklarına sunabildikleri eğitim düzeyi de

kendilerinkine benzer şekilde, düşük kalmaktadır. Eğitim ve işsizlik arasındaki koşutluk içeren bu sarmalda birinin nedeni, diğerinin sonucunu oluştururken çözüm, eğitimlerine ve meslek edinmelerine yönelik yapıçı politikalar uygulanmasından geçmektedir. Ne var ki bu yolda üretilen politikalar, açılan meslek edindirme kurslarının kapsamı, onları oldukları ötesinde bir noktaya taşıyacak gibi gözükmektedir. Bunda kapitalist sistemin niteliksiz emeği dışlanması gerçeğinin yanında “en alttaki” işleri yapacak ucuz emeğe duyduğu gereksinimin yattığı söylenebilir.

Yaşam alanları el değiştiren ve barınma sorunları ile baş başa bırakılan Çingenelerin büyük bir kısmı kentin daha dışına itilirken çok az bir kısmı merkezi ve yerel yönetimler eliyle gerçekleştirilen toplu konutlara bedelsiz olarak yerleştirilecektir. İzmit ölçüğünde sayısı çok da belli olmayan bu konutların mekânsal kurguları, onların yaşam alışkanlıkları ve kültürleriyle çok da örtüşmemektedir. Bu konutlar içinde yaşamayı başarsalar bile konut sahibi olmaktan doğan vergi yükümlülüklerini, ısınma ve diğer barınma giderlerinin faturalarını düzenli bir gelirleri olmaksızın nasıl ödeyecekleri belli değildir. Bu koşullar altında gerçekleştirilen kentsel dönüşüm ya da bu mahalleler ölçüğünde yapıldığı haliyle kentsel yenileme uygulamaları çok açıktır ki, yerinden edilerek etkileneneklerin değil, bu yeni konutlardan yararlanacakların gerçeklikleri üzerinden kurgulanmaktadır.

Oysa kentsel planlamalar, halkın bekleyenlerini karşılayacak şekilde onların katılımları sağlanarak, bir diğer deyişle, “halkın katılımı” ilkesine uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Bu ilkenin varlığına karşın, son dönemde gerçekleşen kentsel dönüşüm projeleri, bir kentin ancak içinde yaşayan insanların kültürleri, katkıları, emekleri ve katılımları ile yaşamını südürebileceği gerçeğinden uzak biçimde yaşama geçirilmektedir.

İzmit’te konutları yıkılan kesim, yıkının olmadığı ya da kentin merkezine uzak alanlarda yeni gecekondular, barakalar kurarak yaşamalarını sürdürmeye çalışmaktadır. Böylece kentte yasadışı/kaçak ve sağıksız konutların sayısından ziyade yalnızca yerleri değişmektedir. Farklı ülkelerin kentlerinde gerçekleştirilen kentsel yenileme uygulamalarının ırk ve sınıf etkileşimi ile yerinden edilen alt gelir gruplarının kent çeperinde yeni yoksulluk alanları oluşturmaları, İzmit örneği ile koşutluk içermektedir. İzmit örneği bu anlamda kentsel dönüşümün yalnızca toplumsal sınıfların yer değiştirmesine yol açmadığını, buna ek olarak farklı etnik kümelerin yer değiştirmesine neden olduğunu da göstermektedir. Denilebilir ki, İzmit’teki deneyim, kentsel dönüşüm sürecinde “sınıf” ve “kimlik” sorunlarının bir arada yaşandığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu gerçeklik yalnız İzmit’e özgü bir durum olmayı çalışma içinde farklı ülkelerden verilen

örneklerde de görüldüğü üzere, dünya genelinde var olan eşitsizlikçi sistemin kurallarında yaşanılan/yaşatılan bir durumdur.

Sonnotlar

¹ Kentsel dönüşüm ve kentsel yenileme konuları bu makalede uygulama ekseninde işleneceğinden kuramsal yönlerine ağırlık verilmeyecektir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Pelin Pınar Özden (2008), *Kentsel Yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi; İlhan Tekeli (2011), *Kent Kentli Hakları Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayıncılığı; İlhan Tekeli (1982), *Türkiye'de Kentleşme Yazları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

² Bu noktada, “Kürt Açılımı” ve “Alevi Açılımı” söylemi üzerinden yürütülen politikalar ile “Roman Açılımı” söylemine karşılık düşen politikaların siyaset bilimciler tarafından karşılaştırmalı olarak ele alınması, daha derinlikli tartışmaların ve çözümlemelerin geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

³ Bu alanlarda Nuri Akıncı'nın (1966) *Çingene*, Metin Erksan'ın (1969) *Ateşli Çingene*, Kartal Tibet'in (1981) *Gırgrıriye*, Mustafa Altoklar'ın (1997) *Ağır Roman* filmleri, Serdar Akar'ın (2004-2007) *Cennet Mahallesi* dizisi, Sait Faik'in “Mürüvvet” öyküsü ve Osman Cemal Kaygılı'nın (1997) *Çingeneler* romanı ilk akla gelenlerdir.

⁴ 05.05.2011 tarihinde yapılan alan çalışmasının verilerinin toplanması ve derlenmesinde Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D. yüksek lisans programı öğrencisi Seda Ercan'ın önemli katkıları olmuştur.

⁵ Selanik'ten gelenler bu gruba Bohçacılar ya da Göçebeler demektedir.

⁶ Görüşmelerde Roman/Çingene sözcüğünün olumsuz çağrımlar yaratmayacak şekilde kullanılması mahalle sakinlerinde güven oluşturmuş ve ardından “Çoğu burada Muhacir ama arada Roman olanlarımız da var” şeklinde söylem değişikliğine gitmişlerdir.

⁷ Kocaeli ilindeki toplu konut inşaatlarının büyük bir bölümü Büyükşehir Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) iştiraki olan Kent Konut A.Ş. eliyle yürütülmektedir.

⁸ Hanehalkı gelirleri aralık olarak belirlenebildiğinden kişi başına düşen aylık gelir hesaplaması, anlamlı bir değer sunmadığından yapılamamıştır.

⁹ www.kocaelitabib.org.tr. Son erişim tarihi, 25.02.2012.

Kaynakça

- Akdemir A M (2010). Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/Journal Of Graduate School Of Social Sciences*, 3(1), 43-50.
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/view/75/69>. Son erişim tarihi, 12.04.2012
- Aksu M (2006). *Türkiye'de Çingenе Olmak*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Alman N (2004). *Trakya Çingeneleri: Sırında Yaşayanlar*. İstanbul: Bileşim Yayınları.
- Arayıcı A (2008). *Avrupa'nın Vatansızları: Çingeneler*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Bancroft A (1999). "Gypsies To The Camps!": Exclusion and Marginalisation of Roma in the Czech Republic. *Sociological Research Online*, 4(3), <http://www.socresonline.org.uk/4/3/bancroft.html>. Son erişim tarihi, 12.03.2012.
- Bizim Kocaeli* (20.02.2012) Temizlik Romanlardan sorulacak. Son erişim tarihi, 13/05/2012.
- Bookchin M (1999). *Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*. Çev. B Özyalçın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ceyhan S (2003). *A Case Study Of Gypsy/Roma Identity Construction in Edirne*. Ankara: METU.
- Clark C (2006). Defining Ethnicity in a Cultural and Socio-Legal Context: The Case of Scottish Gypsy-Travellers, *Scottish Affairs*, 54, <http://strathprints.strath.ac.uk/>. Son erişim tarihi, 21.02.2012.
- Colacicchi P (2008). Ethnic Profiling and Discrimination Against Roma in Italy: New Developments in a Deep-Rooted Tradition. *Roma Rights Journal*, 2, 35-44,
<http://www.errc.org/cms/upload/media/03/B8/m000003B8.pdf>, Son erişim tarihi, 12.03.2012.
- Demirci K (2008). Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine. *Millî Folklor*, 77, 21-34, <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/77/22-34.pdf>. Son erişim tarihi, 14.11.2012.
- Demokrat Kocaeli* (27.03.2007) Yine Kamulaştırma Yine Tepki. Son erişim tarihi, 11.02.2012.
- Demokrat Kocaeli* (23.09.2010) 100 liraya konut. Son erişim tarihi, 25.04.2012.
- Erbaş H (2002). Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler. *Doğu Batı*, 5(18), 175-194.
- Fraser A (2005). Çingeneler. Çev. İ İnanç, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Greenfields M ve Smith D M (2009). Housed Gypsy Travellers, Social Segregation and the Reconstruction of Communities. *Housing Studies*, 25(3), 397-412.
- Haaland G (2001). Etnik Süreçlerdeki Ekonomik Belirleyiciler. İçinde: Fredrik Barth (der.), *Etnik Gruplar ve Sınırları*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 63-82.

- Harvey D (2011). *Umut Mekânları*. Çev. Z Gambetti, 2. Baskı, İstanbul: Metis Yayıncıları.
- Hyra D S (2012). Conceptualizing the New Urban Renewal Comparing the Past to the Present. *Urban Affairs Review*, 48(4), 498-527.
- Kaya İ ve Zengel R (2005). A Marginal Place for the Gypsy Community in a Prosperous City: Izmir, Turkey. *Cities*, 22(2), 151-160.
- Kaygalak S (2009). *Kentin Mültecileri*. 2. Baskı, Ankara: Dipnot Yayıncıları.
- Kaygılı O C (2011). *Çingeneler*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Kenrick D (2006). *Çingeneler: Ganj'dan Thames'e*. Çev. B Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Keyman F (2002). Kapitalizim-Oryantalizm Ekseninde Küreselleşmeyi Anlamak: 11 Eylül, Modernite, Kalkınma ve Öteki Sorunsalı. *Doğu Batı*, 5(18), 29-57.
- Kılınç Demirvuran G (2007). *Kentsel Ölçekte Mekânsal Ayışma: Edirne Çingene Mahallesi Örneği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kolukırık S (2005). Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 51-72.
- Kolukırık S (2009). *Dünden Bugüne Çingeneler: Kültür-Kimlik-Dil-Tarih*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Ladanyi J ve Szelenyi I (2001). The Social Construction of Roma Ethnicity in Bulgaria, Romania and Hungary During Market Transition. *Review of Sociology*, 7(2), 79-89.
- Marsh A (2008a). Türkiye Çingenelerinin Tarihi Hakkında. *Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları, 5-18.
- Marsh A (2008b). Etnisite ve Kimlik: Çingenelerin Kökeni. *Biz Buradayız! Türkiye'de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, İstanbul: Mart Matbaacılık Sanatları, 19-27.
- Marushiakova E ve Popov V (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler*. Çev. B Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Mezarcioğlu A (2010). *Çingenelerin Kitabı*. İstanbul: Cinius Yayıncıları.
- Özden P P (2008). *Kentsel Yenileme*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Özgür Kocaeli (10.10.2006) Yine Kamulaştırma Yine Tepki. Son erişim tarihi, 11/02/2012.
- Özgür Kocaeli (17.07.2009) Cephanelik çevresinde yeniden yıkım başladı. Son erişim tarihi, 25.04.2012.
- Özgür Kocaeli (03.04.2010) Toplu nikah için başvuru süresi bitiyor. Son erişim tarihi, 06/05/2012.

Özgür Kocaeli (12.06.2010) İzmitli Romanlar için TOKİ'den 420 konut. Son erişim tarihi, 25.04.2012.

Özgür Kocaeli (08.05.2011) Roman Festivali'ni Kibariye kapatıyor. Son erişim tarihi, 06.05.2012.

Özgür Kocaeli (29.08.2011) Romanlar: "Bize ev kiralamıyorlar". Son erişim tarihi, 11.02.2012.

Özgür Kocaeli (06.12.2011) Kireçocakları'nda kaçak yapı yıkıldı. Son erişim tarihi, 25.04.2012.

Silverman C (2008). Negotiating "Gypsiness": Strategy in Context. *The Journal of American Folklore*, 101 (401), 261-275.

Toprak Z vd. (der.) (2007). İzmir Büyükkent Bütününde Romanlar. Ankara: Nobel Yayınevi.

Turan M ve Bayram M (2010). Toprağın Menkulleştirilmesi. *Toprak Mülkiyeti Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Memleket Yayınları, 72-81.

Voskanian V (2002). The Iranian Loan-words in Lomavren, the Secret Language of the Armenian Gypsies. *The Journal of Iran and the Caucasus*, 6(1-2), 169-180.

Yağlıdere A (2011). *İzmir Romanları: Yaşam-Kültür-Alışkanlıkları*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.